

ДРУГА ФОТИЈЕВА ПАТРИЈАРШИЈА

5. ГЛАВА

І. БУГАРСКО ПИТАЊЕ И ОДНОСИ РИМА И ЦАРИГРАДА

З а време последњег заседања сабора 869–870. године (фебруара 870. године), пред Сабор су се званично појавили бугарски изасланици, који су тражили да Сабор одлучи о административној зависности Бугарске цркве од римског или цариградског престола. Папски изасланици су покушали да одложе решавање тог питања рекавши да је рад Сабора завршен и да они немају овлашћење римског папе по овом питању. Потпадање Бугарске цркве под јурисдикцију папског престола стварало је канонско питање на Сабору, који не би могао, прихватајући ставове *Libellus*-а о папском примату, више да се меша у унутрашња питања папског престола. Жалбе папских изасланика нису биле услышене, јер за чланове Сабора потпис на *Libellus*-у није значио и признање папског примата. Папски изасланици, уклонивши претходно уверавање да немају одређена наређења о бугарском питању, показали су у вези са тим посланицу папе Адријана Игнатију, којом се забрањује свака интервенција у Бугарској, али цариградски патријарх је одбио њено признавање. Сабор је одлучио да Бугарска црква припадне јурисдикцији васељенског престола. Признавање папског примата са потписом *Libellus*-а пропраћено је његовим уклањањем. Папа се преко посланице цару и патријарху жалио због таквог решења и тражио је да се повуку из Бугарске сви епископи које је Игнатије послао после истеривања латинских мисионара од стране Бориса. Патријарх Игнатије је показао римском папи да је пре него што су дошли латински мисионари, Бугарска припадала цариградском престолу, да су византијске мисионаре истерали Латини

силом и да је целокупно питање припадало царској власти, због чега он није обраћао пажњу на папске претње, које су упутили Адријан II и његов наследник Јован VIII. Бугарска црква је организована као једна митрополија цариградског престола, а не као аутокефална архиепископија. Сведочанства из посланице папе Јована VIII Борису и хрватском принцу Домагоју¹ о посланству епископа у Бугарску од стране патријарха цариградског Игнатија су свакако разумна, јер је значење речи "епископ" на Западу исто што и значење речи "митрополит" на Истоку. Игнатије је изневерио очекивања Римске столице, али и да је попустио, ипак не би могао да Бугарску преда папском престолу. Тактика административног утицаја папског примата, коју је почео папа Никола I, колико на Западу толико и на Истоку, добија сада јакe ударце.

Патријарх Игнатије такође није спровео одлуку Римског и Цариградског сабора из 869. године за све Фотијеве истомишљенике и дао је своје поверење некима од њих који су имали искуства да доврше прекинуто мисионарско дело у Бугарској. Уосталом, Фотије и његови истомишљеници нису сматрали законском осуду која им је изречена, јер ју је изрекао противзаконит синодски орган. Истеран и намучен, свети патријарх био је у контакту са својим људима преко писама у којима говори о својим мукама као и схизми у Цркви², која је настала између игнатијеваца и фотијаниста.

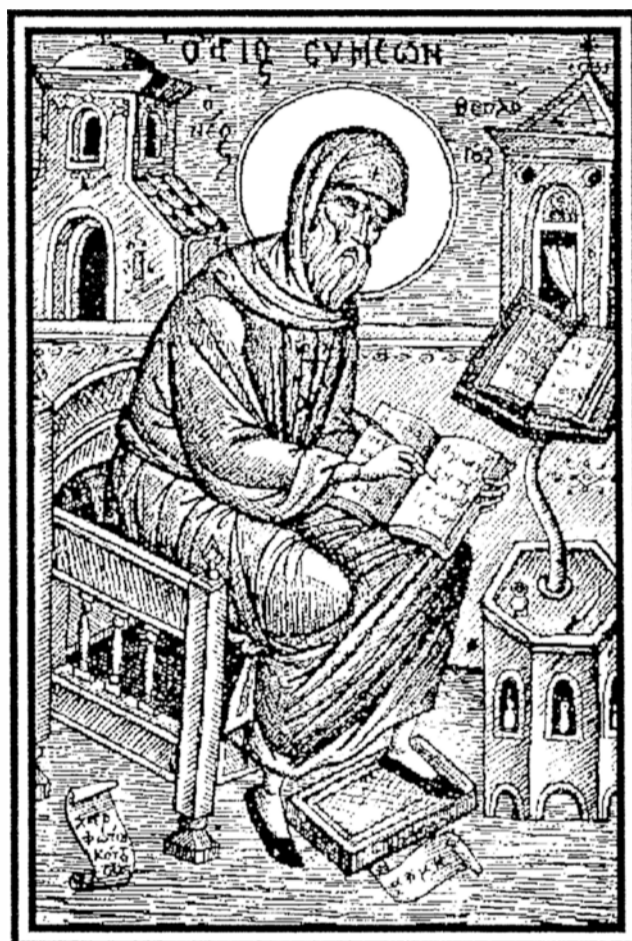
Василија I су цениле обе стране, али Фотијеви људи су имали већину и били су способнији. Ова подела је разбијала снаге. Због тога је цар Василије одлучио, можда под притиском патријарха Игнатија, да врати Фотија у Цариград и опет му додели место професора у Магнаври.

Римокатолички сабор 869–870. године састао се искључиво да би осудио Фотија, и он је био једини предмет овога сабора. У оквиру тога, Римска црква, имајући увек на уму своје проширење, покушала је на овом сабору да Источној цркви одузме мисионарско достигнуће крштавања Бугарске, стављајући исту под своју јурисдикцију. Међутим, патријарх Игнатије, кога је она подржавала, изневерио је очекивања Римске столице не дајући истој Бугарску, коју је Цариградска црква про-

¹ Monumenta Germaniae Historica, Ep., 277, 278.

² Migne, P.G. 102, 900. Посланица 89, Арсенију монаху, презвитеру и исихасти.

светлила и pokazala joј put pravoslavlja. Bugarsku crkvu je organizovao kao jednu mitropoliju carigradskog prestola.

II. ПОНОВНА ФОТИЈЕВА ИНТРОНИЗАЦИЈА

После три године прогонства, враћа се Велики Фотије у Цариград и добија своје место у царским палатама. Постаје царски саветник и васпитач младих принчева. Иако је опет добио власт и моћ, свети Фотије није намеравао да се освети својим прогонитељима. Свети патријарх је хтео само да помогне како би се опет успоставио мир у Цркви и у држави. Оставио је по страни свако славољубље и мржњу, коју је, људски гледано, имао свакако право да гаји у себи као онај који је био толико мучен у прогонству. Међутим, Светитељ је избрисао све из памћења, заборавио је све што се десило и кренуо путем мира да сруши, дакле, зид неправде између њега и патријарха Игнатија. Са друге стране, патријарх Игнатије је показао велико разумевање према Фотију, не слушајући увек савете фанатичних Фотијевих пријатеља и док су га последњи сматрали свргнутим, Игнатије се није слагао са овом одлуком. Тако је дозволио клирицима, које је предложио његов претходник, да и даље делају у Бугарској, поред великог притиска Рима који је сматрао неважећим дотична рукоположења. Истовремено, Игнатије је остарио и осећао да му је потребна саветодавна помоћ у управљању Црквом.

Патријарх Игнатије гледао је у личности Фотија природног и законитог наследника патријарашког престола Цариграда и због тога му је још за живота дозволио да може рукополагати. Све ово време до Игнатијеве смрти, Фотије је био са Игнатијем у добрим односима. Једно Фотијево писмо о томе опширно говори: "Још док је био у животу блажени Игнатије, кажем, ми нисмо желели ни по коју цену да узмемо наш престо. Напротив, ми смо се трудили да успоставимо и осигурамо свим могућим средствима мир са њим".³ Мир је склопљен у царској палати када су се двојица патријараха су-

³ Цитирано према: Радомир Поповић, Свети Фотије, Теолошки погледи 4, Београд, 1983, стр. 207.

срели и тада су обојица пали на колена и узајамно тражили и дали опроштај за оно што су могли један другом учинити.

Игнатијеви извори одбијају да признају догађаје помирења двојице противника. Никита Пафлагонски⁴ сматра да је Фотије, наставши се поново у царској милости, радио непрестано и тајно против Игнатија, потпомогнут од Теодора (Сантатабареноса), покушавајући на сваки начин да добије назад свој престо. Фотије је, такође према Никити, дошао Игнатију захтевајући да му се врате епископске дужности, али патријарх, држећи се канона, није хтео ни да чује о томе, јер ко је осуђен од једног сабора, само је један други, већи сабор могао да га врати на његово место. Али се Фотије не слушајући каноне, понашао као да је био епископ и патријарх, постављајући егзархе и хиротонишући клирике.⁵ Радио је све што је могао, каже Никита, да би нанео зло Цркви и Патријарху. Користећи поверење цара и палате и вођен славолубљем, ушао је силом у цркву Свете Софије само три дана после Игнатијеве смрти да би узео патријарашки престо и, окренуо се против Игнатијевих пријатеља, шаљући их у прогонство и затвор.

Стилијан⁶ пише такође да је Фотије, када је помоћу магичних речи Теодора (Сантатабареноса) добио поверење цара, почео рукополагати клирике док је Игнатије био жив. Једном је силом ушао у цркву Свете Софије са пријатељима и војницима док су се вршиле Свете Тајне, а свештеници који су служили побегли су пре него што се Света Литургија завршила. Фотије и Теодор су уз подршку цара наставили рад против Игнатија. Стилијан описује тако смрт Игнатија да би оставио утисак да је то био резултат Фотијевог делања. После Игнатијеве смрти, Фотије је узео патријарашки престо и поставио је Теодора као вођу над свим епископима.

Да видимо сада шта трећи извор – аутора Противфотијанске збирке (Anti-Photian Collection) – каже о односима између

⁴ Migne, P.G. 105, 568, 569; F. Dvornik, *The Photian Schism*, Cambridge, 1948, стр. 167–168.

⁵ Забележено је да Фотије у свом делу "Синагоге" (Συναγωγὴ ἐκτεθειμένη ἰαίνα Игнатија "ἀγιώτατος" и "ὁ ἐν ἀγίοις". Ове Фотијеве речи категорички оповргавају Никиту (Migne, P.G. 105. 572), који сматра да је Фотије опет хиротонисао оне које је већ хиротонисао Игнатије. Фотије им је највероватније, у знак мира, својим благословом дао свештене одежде.

⁶ Mansi, XVI, 429, 432, 433; F. Dvornik, *The Photian Schism*, стр. 168.

овс двојице јерараха: "Неки људи би сматрали да је Фотије рекао Игнатију колико му је жао за све што му је урадио и да је други одговорио: Бог нека ти опрости за све што си ми урадио: али за оно што си урадио против Цркве, Бог ти неће опростити, осим ако престанеш да је врђаш и да вршиш своје епископске дужности. Што се мене тиче, написаћу патријарсима, и ако те они ослободе од осуде, и ја ћу те такође ослободити".⁷

Али је сам Фотије, уз сарадњу цара, спречио Игнатија да то напише патријарсима, знајући добро да је било немогуће да га ослободе и дозволе му да врши своје епископске дужности. Од тада, никада није престао да изазива непријатељства против Патријарха. Али и када је дошао у Магнавру, вршио је рукополагање и кажњавао је или је слао у прогонство сваког ко му је противречио. Такође, успео је да наговори цара да забрани својим магистрима да сахране Игнатија ако би се десило да умре од последица Фотијевих радњи. Три дана после Игнатијеве смрти Фотије је бучно ушао у цркву, а свештеници који су вршили Свете Тајне, када су га видели, побегли су остављајући Свете сасуде.

Шта треба, дакле, да мисли неко за све ове различите и контрадикторне приче? Игнатије оставља утисак да је стварно било разговора уочи неког помирења, и да је највероватније Игнатије први хтео да се помири са одлукама Сабора из 869–870. године, као и то да је стварно намеравао да тражи ослобођење Фотија од оптужби. Али, Фотије није могао да се сложи са таквом процедуром, јер је сматрао одлуке овог Сабора неважећим и неправилним. Овде се можда умешао цар договоривши се са Фотијем. Тако, до овог тренутка сегменти из Игнатијевих извора могу бити истинити. Могуће је, такође, да је Фотије узео своје место три дана после Игнатијеве смрти, а свештеници који су у том тренутку прекинули богослужење да су били игнатијевци који су припадали оштром крилу те партије. Треба свакако да се помене да је прича Стилијана различита од оне Никитине, али такође и од оне, аутора Противфотијанске збирке: Стилијан је, сматрајући да се улазак у цркву "силом" од стране Фотија десио за време Игнатијевог живота, показао да је мање савестан од осталих Игнатијевих хроничара по питању представљања овог догађаја.

⁷ Mansi, XVI, 452, 453; F. Dvornik, *The Photian Schism*, стр. 168.

Што се тиче стварног догађаја измирења између двојице јерараха, данас не постоји ни најмања сумња. Фотијево сведочанство потврђује један други савременик, кога бисмо могли окарактерисати као неутралног – цар Лав VI, син и наследник цара Василија I. У надгробном говору оцу, причајући о историји схизме и о улози Василија, Лав говори, између осталог, и следеће: "... Док се цела Црква заједно са њеним архијерејем налазила у прогонству, он га је позвао, и кад су се нашли, руковали су се, када су се завршила дугогодишња непријатељства симолом свете хришћанске љубави, свetim пољупцем мира...".⁸

Датум измирења ставили бисмо око 876. године, јер данас имамо на располагању посланицу папе Јована VIII упућену Василију из априла 878. године, а која подразумева једну другу посланицу коју је послао цар у Рим у току 877. године и која стиже највероватније крајем лета. У њој Василије тражи од папе да пошаље изасланике у Цариград ради повог измирења у Византијској цркви.

Из ове папине посланице јасно се види⁹ да је цар Василије био нестрпљив у одстрањивању и последњих остатака непријатељстава у Византијској цркви, и то пре Игнатијеве смрти. Међутим, овај Василијев покушај не би имао никаквог успеха да се нису при том сложили Игнатије и Фотије. Дакле, помирење је било 876. године, а ово Василијево писмо у пролеће 877. године било је први резултат измирења.

На тај начин папина посланица потврђује непосредно измирење између Игнатија и Фотија. Договор је такође био да се реше заувек својих проблема и да припреме сабор који би Фотију донео правду. На несрећу, патријарх Игнатије умире 23. октобра 878. године.¹⁰ Три дана после његове смрти,

⁸ А. Vogt је пронашао и одштампао овај документ. Видети: А. Vogt, I. Hausherr, "L'Oraison funebre de Basil Ier", у *Orientalia Christiana*, том XXVII, стр. 62–69. Такође видети: F. Dvornik, *The Photian Schism*, стр. 169, 170.

⁹ Посланица се у целини налази код F. Dvornik, *The Photian Schism*, стр. 170, 171.

¹⁰ Други историчари стављају датум Игнатијеве смрти и долазак Фотија на цариградски престо раније, и то 23. октобра 877. године. Видети: F. Dvornik, *The Photian Schism*, стр. 132. и даље, 173. G. Ostrogorsky, *Историја Византије државе (на грчком)*, Атина, 1989, стр. 114. И. Карагианопулос, *Историја Византијске државе (на грчком)*, том II, Тесалоники, 1987, стр. 305.

Фотије бива опет позван да преузме патријарашке дужности на опште задовољство византијске јерархије изузев неколико непомирљивих игнатијеваца, који нису као, на пример митрополит Митрофан Смирнски и Стилијан Неокесаријски, пре-стајали да мрзе Фотија.

Поновна Фотијева интронизација уследила је заузимањем цара Василија, који је два пута преко својих патрикија, али и лично, позвао Фотија да се врати на цариградски престо. Фотије је тада цару поставио два услова: прво, да се врате његови прогнани пријатељи,¹¹ и друго, захтевао је да му се врати пређашњи углед.¹² Фотије је свакако мислио на осуду изречену на Сабору у цркви Свете Софије (869–870. године).

Сада почиње нови период за Великог Патријарха и Источну православну Божју Цркву, период тријумфа и победе. После три године прогонства и мука, дошло је време да се признају Свети Фотије и његово православно дело. Византијски цар Василије је уочио велике способности Патријарха а патријарх Игнатије се претходно помирио са Фотијем признајући га као законитог наследника патријарашког престола. Једино што сада остаје јесте признање Великог Патријарха и од Римске цркве да би коначно дошло и до измирења двеју Цркава. Да ли ће га она признати због својих интереса или за опште добро Цркве Христове, видећемо у току Великог сабора 879–880. године.

¹¹ Број прогнаних Фотијевих епископа не може се тачно одредити. Највероватније да је за прогонство цар изабрао само оне најватреније и најопасније. Остали су само склоњени са својих места. Ст. Аристарх, (Фотијеве речи и хомилије, Цариград, 1900, том I, стр. 61.) даје податак да их је било 24, који су замењени Игнатијевим епископима.

¹² Mansi, XVII, 425.

III. ЦАРИГРАДСКИ ОСМИ ВАСЕЉЕНСКИ САБОР (879–880. ГОДИНЕ)

Питање Фотијевих услова, у вези његовог повратка на патријарашки престо, постављено је у Цариградској цркви још пре Игнатијеве смрти, када је цар послао посланицу (877) папи Јовану VIII и тражио да пошаље изасланике како би се питање прогнаних Фотијевих епископа решило сабором. Папа Јован VIII је тада видео јединствену прилику да обнови упорне захтеве папског престола у Бугарској и због тога је послао цару изасланике, епископа Павла и Евгенија, као и две посланице византијском цару и патријарху Игнатију. Овим посланицама папа тражи повратак Бугарске папској власти.

Када су папини легати стигли у Цариград, нашли су на цариградском престолу Фотија уместо Игнатија, који је умро 23. октобра 878. године. Плашећи се преузимања било које иницијативе, нису се јавили патријарху чекајући нове папине наредбе. Новом посланицом папи Јовану цар показује садржај прве посланице, упознаје га са повратком Фотија на патријарашки престо и жали се на понашање његових легата. Посланицу сличног садржаја послао је и патријарх Фотије, али и цариградски клир. Њихов садржај нам је познат преко одговора које су садржале папине посланице, а које су прочитане на Цариградском сабору (879–880. године). Цар је тражио од папе да се врате црквеној заједници сви они које је осудио Сабор из 869–870. године, као и већ враћени цариградски патријарх Фотије.¹³ Патријарх Фотије је знао да се вратио на свој трон заједничком жељом Цариградске цркве.¹⁴

Папа Јован, иначе добар и умерен човек, није заостајао за својим претходницима у погледима папских тежњи; али му је под притиском Сарацена, који су напали и пустошили његову земљу, и Арабљана, који су још 870. године освојили Малту а 878. године и Сиракузу, била потребна помоћ тада још јаке Византије. У тако неповољној ситуацији, папа Јован VIII за-

¹³ Mansi, XVII, 397.

¹⁴ Mansi, XVII, 413.

узима помирљив став према Византији и њеној Цркви. Папа Јован VIII сазива сабор у Риму, са петнаест епископа, где је расправљано о питањима цариградског престола. О догађајима на овом Сабору сазнајемо из посланице коју је папа послао цару, цариградском клиру и вођама игнатијевске групе.¹⁵ Папа Јован именује за изасланике епископа Павла Анконског и Евгенија Остијског, који су већ били у Цариграду и који мора да слушају наредбе написане у папском *Commonitorium*-у.¹⁶ Истовремено шаље посланице цару, патријарху и цариградском клиру.

У посланици упућеној цару,¹⁷ папа Јован се, у име власти коју има наследник апостола Петра, слаже да се Фотије врати, али као што је раније папа Адријан I поставио услове за признање патријарха Тарасија, који је дошао на престо као лаик, исто тако и Јован VIII сматра себе обавезним да постави услове за повратак Фотија. Они су следећи: ставља акценат на папски примат и слаже се са уједињењем у Цариградској цркви; изражава своје незадовољство што је Фотије постављен пре доласка папиних легата,¹⁸ прихватање Фотија у заједници са папским престолом,¹⁹ тражи да се нико од лаика не хиротонише,²⁰ тражи да се признају папска права над Бугарском и немешање цариградског патријарха у њене послове,²¹ а на крају сматра неважећим саборе против Фотија за време патријарха Николе I и Адријана II.²² У посланици упућеној патријарху Фотију,²³ папа Јован признаје Фотијеву поновну интронизацију, изражава патријарху жаљење због понашања легата који му се, немајући упутства, нису јавили,²⁴ предлаже патријарху благост према игнатијевцима који га не буду признали,²⁵ забрањује хиротонију на епископски степен лаика²⁶ и проглашава неважећим Сабор Свете Софије који је

¹⁵ F. Dvornik, *The Photian Schism*, стр. 174. M.G.H. Ep. VII, стр. 166–187.

¹⁶ Вл. Фидас, *Црквена историја (на грчком)*, Атина, 1977, стр. 59–60.

¹⁷ Mansi, XVII, 396 и даље.

¹⁸ Mansi, XVII, 397.

¹⁹ Mansi, XVII, 400, 401.

²⁰ Mansi, XVII, 404.

²¹ Mansi, XVII, 405.

²² Mansi, XVII, 401.

²³ Mansi, XVII, 412 и даље.

²⁴ Mansi, XVII, 413.

²⁵ Mansi, XVII, 413–416.

²⁶ Mansi, XVII, 416.

осудио Фотија.²⁷ Уз ову посланицу, папа је дао својим легатима свештене одежде за Фотија, али не као дар епископа себи равном епископу него као *pallium*, који је, по обичају Римске цркве, папа давао првом епископу неке помесне Цркве.²⁸

Презвитер Петар је донео са собом *Commonitorium* папских наредба својим изасланицима,²⁹ који је прочитан и потписан за време трећег заседања Сабора. У *Commonitorium*-у се одређује понашање папских представника приликом посете цару (поглавље 1–2) и патријарху Фотију (поглавље 3–4); папски став у вези главних предмета Синода (поглавље 5–11), који се свакако слаже са папским ставом написаним у послатим посланицама.³⁰

Карактеристичан је такође и званичан став папског престола у вези Сабора у храму Свете Софије, који је Фотија осудио: "Желимо пред помесним сабором прогласити, да сабор који је био против горе наведеног патријарха Фотија за време Адријана светог папе у Риму, као и у Цариграду, од сада буде избачен и неважећи и као да и није био, и да се не убраја у друге свете саборе".³¹ Приликом првођења посланица и *Commonitorium*-а са латинског језика свакако су извршене измене, али је њихов садржај сачуван у оригиналу. Једини изузетак је IV поглавље у *Commonitorium*-у, за које се верује да га је заменио Фотије, јер оригинал текста свакако садржи папину наредбу, која постоји у свим његовим посланицама, да је Фотије морао да се извини пред Сабором. Та наредба је одбачена и на њеном месту се налази молба Фотију да се захвали и ода признање Римској цркви.³²

²⁷ Mansi, XVII, 416.

²⁸ Т. Евстратијадис, Цариградски патријарх Фотије, Богословски гласник VII, Сремски Карловци, 1905, стр. 100.

²⁹ Mansi, XVII, 468–472.

³⁰ Данас не постоји латински текст *Commonitorium*-а. Мишљење латинских теолога да 10. члан *Commonitorium*-а, где се легатима наређује да се прогласе неважећим сви сабори који су сазвани против Фотија, уопште се сматра чланом који је ушао у текст од Фотија и због тога је створена сумња по питању целог садржаја текста. Ниједна друга папина посланица не спомиње укидање Игнатијевог сабора, ствар која може да оправда општу сумњу под којом се налазе и поменути члан и цео спис. О овом ставу видети: F. Dvornik, *The Photian Schism*, стр. 175.

³¹ Mansi, XVII, 472.

³² F. Dvornik, *The Photian Schism*, стр. 179; Вл. Фидас, Црквена историја, стр.

На Сабору, који се састао у храму Свете Софије, учествовали су, поред председавајућег патријарха Фотија, папски изасланици Петар, Павле и Евгеније, као и посланици патријарашких престола Истока: Илија презвитер Јерусалима, Василије Мартируполски из Антиохије и Козма презвитер из Александрије и око 383 епископа. А као ритори: Фотије, Захарије Халкидонски, Прокопије егзарх Кесаријски, Никита Смирнски, Данијел Ангирски, Јован Ираклијски, Теофил Иконски, Григорије Ефески и кардинал Петар. Цар није присуствовао Сабору, нити је послао своје посланике.³³

За време првог заседања (почетком новембра 879. године) и после пријатељских речи папских изасланика и исто тако пријатељских одговора патријарха Фотија поводом његовог постављења на васељенски престо, митрополит халкидонски Захарије, који је поред кесаријског митрополита Прокопија био главни говорник на Сабору, одржао је сјајан похвални говор Фотију славећи његове врлине, његову образованост, апостолску делатност, и износечи праве разлоге Фотијевог свргнућа одбацује све претходне осуде које су му биле упућене.³⁴

На другој седници (17. новембра 879. године) биле су прочитане посланице папе Јована VIII, које су превеђене на грчки цару и патријарху Фотију, а које је Сабор и прихватио. Папски изасланик Петар у наставку предлаже Фотију да се врате на своја места игнатијевци који су били прогнани за време Фотијевог првог патријарховања.³⁵ Овај папски предлог је свакако резултат дугих преговора између патријарха

³³ Код многих је изазвало сумњу то што би на овом Сабору председник био Фотије, а не цар. То је наводило на сумњу да је Фотије хтео да заузме највеће место у Цркви, али та сумња је неоснована. Разлог одсуства цара је био сасвим оправдан: Василије је управо изгубио старијег сина Константина. Хронографи који описују догађај јасно показују Василијеву тугу (Theop. Cont., Vita Vasilii – Bonn, стр. 345 и даље; Leo Grammaticus, исто, стр. 258; Pseudo-Simeon, исто, стр. 692 и даље; Georgius Monachus Cont. исто, стр. 844), и пошто се смрт десила непосредно пре отварања Сабора, (Cf. Vogt, Basile I, стр. 58, 155, 333), свакако је разумљиво што цар није могао да се појави пред Сабором. Такође видети: F. Dvornik, The Fotian Schism, стр. 189.

³⁴ Mansi, XVII, 385. Захаријин говор се налази код Теодороса Евстрадијадиса, Цариградски патријарх Фотије, Богословски гласник, књ. VII, Сремски Карловци, 1905, стр. 171.

³⁵ Mansi, XVII, 417.

Фотија и папских изасланика. Фотије одговара да се ради само о двојници епископа, који су били прогнани због неседе.

У наставку разговора, Петар помоћу *Commonitorium*—а отвара велико питање, питање Бугарске, које је иначе највише интересовало Западну цркву, рекавши да убудуће патријарх цариградски не може извршити хиротонију или слати *pallium* у Бугарску: "ὅπως ἐν τῇ τῶν Βουλγάρων χώρᾳ μῆτε ὠμόφορον ἀποστείλητε μῆτε χειροτονίαν ποιήσητε". Фотије одговара да ништа слично није урадио нити да је намеравао да уради, али пошто Црква коју тражи папски престо припада Истоку ("τῆ τῆς βασιλικῆς ἀνατολῆς συμπεριεχόντα ἀρχῆ"), патријарх цариградски одбија молбу папских изасланика. Фотијев негативни одговор одвео је разговоре у ћорсокак, јер су папини легати по том питању имали наредбе од којих нису смели да одступе. Разговор се завршио речима митрополита кесаријског Прокопија и архиепископа ефеског Григорија. Сабор је изјавио да се није састао да би раставио парохије (Цркве); о том се ће друго време просудити ("οὐκ ἐπὶ τῷ διαστῆλλειν ἐνοπίᾳ ἢ ἁγία σύνοδος αὕτη συνηθροίσθη ταῦτα καὶρὸς ἕτερος δοκιμάσει").³⁶ С тим је ствар била завршена.

Разговор се наставио питањем доласка Фотија на престо речима папског изасланика, који је изјавио да "није добро пре нашег доласка њега вратити".³⁷ Став Сабора по том питању био је јасан. Посланик Јерусалимске цркве, презвитер Илија, одговорио је да, упркос супротним одлукама Сабора из Рима (863) и Цариграда (869–870), "три патријаршијска седишта Истока увек су имала патријархе; епископи и свештеници Цариграда су скоро сви прихватили Фотија за патријарха; ко му је дакле могао да смета да то поново постане?"³⁸ Овде се јасно види каква је била суштина древне праксе Источне цркве. Она је могла сама да бира своје патријархе, поставља, а некад и збацује, уз сагласност или несагласност Римске цркве. То се потврдило још једном у овом случају. Патријарх Фотије је испричао све у вези повратка³⁹ и у наставку су се прочитале посланице цару и патријарху које су послали патријарси Александрије,⁴⁰ Антиохије и Јерусали-

³⁶ Mansi, XVII, 420.

³⁷ Mansi, XVII, 420.

³⁸ Mansi, XVII, 420; F. Dvornik, *The Photian Schism*, стр. 191.

³⁹ Mansi, XVII, 421–425.

⁴⁰ Mansi, XVII, 428–440.

ма,⁴¹ а у којима се због прекорачења дужности осуђују изасланици источних патријараха на Сабору 869–870. године, који је Фотија осудио, и предлаже се опроштај за јединог преживелог, митрополита тирског Тому.⁴²

Питање опроштаја митрополита тирског Томе изазвало је несугласице, јер је папски изасланик Петар предложио да то среди папа Јован VIII. Овај предлог је одбачен, јер је Сабор одлучио да је грех извршен против Фотија и да самим тим само он има власт да то питање реши. Фотије је прихватио молбу Сабора и опростио је Томи Тирском, а папини легати су се сложили с тим рекавши да "свети васељенски папа Јован нема ништа против да се сложи са Вашом Светости".⁴³

За време треће седнице Сабора прочитана је посланица папе Јована VIII епископима Цариградске цркве и епископима патријарашких престола Истока⁴⁴ која понавља исте папске ставове изречене у посланицама послатим цару и патријарху.

У наставку разговора Прокопије Кесаријски и Захарије Халкидонски нису се сложили са општом забраном 10. канона Сардикскога помесног сабора да се неко од лаика одмах хиротонише за епископа (ἄροα χεῖροτονία = наједно хиротонија).⁴⁵ Постављена канонска расправа имала је за циљ да ослободи Фотијево уклањање сваког канонизовања и да одбије римски став да је хиротонија била противзаконита. Римски изасланици нису били у могућности да активно учествују у овој канонској расправи,⁴⁶ а патријарх Фотије је предложио да "оно што је раније било нека Бог преда дубоком заборау, а и нас саме нека оснажи, да бисмо имали праштање и незлопамтивост. Зато је најбоље о свему томе ћутати, али врло кратко и одмерено поразговарати".⁴⁷

⁴¹ Mansi, XVII, 441–448.

⁴² Митрополит тирски Тома је на Сабору предложио свој *Libellus Poenitentiae* (доказ покајања).

⁴³ Mansi, XVII, 440–441.

⁴⁴ Mansi, XVII, 449–456.

⁴⁵ О овом канону видети: Милаш Никодим, *Правила Православне Цркве с тумачењима*, књ. II, Нови Сад, 1986, стр. 117.

⁴⁶ Mansi, XVII, 456–460.

⁴⁷ Mansi, XVII, 465; Јустин Поповић, *Житија Светих за фебруар*, Београд, 1973, стр. 111.

На четврто заседање (Бадњи дан 879. године) стигао је посланик Антиохијске патријаршије митрополит мартирополски Василије, који је огласио да Теодосије Антиохијски никад није прихватио одлуку Фотијевог скидања и приложио је прочитане посланице патријараха Антиохије и Јерусалима.⁴⁸

У овим посланицама одбијају се они, који су се јавили као посланици патријараха Истока, као кривотворци патријарашких списа који (списи) су послати на Сабор у храм Свете Софије (869–870), и опет се понављало неприхватање Фотијевог збацивања од стране патријарашких престола Истока. Појавом ових посланица Сабор нађе погодан тренутак да изјави да цариградски престо има потпуно независност и самосталност која не мора да се базира на мишљењима осталих патријарашких престола у вези Фотијевог повратка. Када је у питању интронизација неког патријарха у Цариграду, права патријараха Истока се ограничавају само на њихове саборске посланице о православном исповедању новоизабраног патријарха. Свакако да до сада ништа није било сумњиво нити је нешто речено против православног исповедања Светог Фотија, а осуда "наједно хиротоније" друкчије се објашњавала на Западу, а друкчије на Истоку и због тога није могла да буде канонска основа Фотијевог свргнућа.

Неслагање је створио предлог папских легата да се забрани "αροον" (наједно) хиротонија лаика. Посланици три патријарашка престола Истока одбили су да прихвате предлог, јер "ово никако није против црквених уредаба".⁴⁹ Седамнаесто правило Прво–Другог сабора (861) којим се забрањује "наједно" хиротонија у чин епископа неког лаика или монаха, осим у неким изузетним случајевима,⁵⁰ не сматра се обавезном за сваку хиротонију и за све Цркве. Цркве су могле да имају разне обичаје о суштинским предметима.⁵¹

Сабори који су се састали против Фотија осуђени су, а папски легати су изјавили "да сабор Свете Софије (869–870), који је Фотија осудио, буде потпуно одбачен и поништен као

⁴⁸ Mansi, XVII, 477–481; Вл. Фидас, Црквена историја, стр. 63–64.

⁴⁹ Mansi, XVII, 488–489.

⁵⁰ Правила Православне цркве, књ. II, Нови Сад, 1986, стр. 292; Никодим Милаш, Правила, Задар 1884. (правила Прво–Другог Сабора 861. године) стр. 222.

⁵¹ И. Анастасију, Црквена историја (на грчком), том I, Тесалоники 1979, стр. 560.

и да се не убраја и не сматра Светим Сабором, нити да се уопште назива сабором".⁵² Ту осуду су прихватили сви чланови Сабора.⁵³ У знак поновног јединства Цркве, нарушеног раније – за време папе Николе I – служена је Света Литургија на дан Божића 879. године у цркви Свете Софије. Литургију је служио патријарх Фотије, папски изасланици и епископи који су присуствовали Сабору.⁵⁴

Исто заседање сабора (26. јануара 880. године) почело је предлогом патријарха Фотија да се Сабор, сазван у Никеји Витинијској (787) против иконобораца, призна као седми после шест Васељенских Сабора.⁵⁵ Пошто свугде, а и на Западу, Сабор из 787. године није био признат и сврстан међу Васељенске Саборе наше Цркве, велики Фотије је успео и на овом сабору, као и на оном из 866. године, да свети васељенски Седми сабор сврста међу васељенске саборе наше Цркве. Римска црква је, по речима кардинала Петра, одавно прихватила одлуке онога Сабора који је био за време папе Адријана и патријарха Тарасија поводом питања о светим иконама, и сада га на овом Сабору сврстава међу Васељенске Саборе, а онога ко не буде исто чинио, анатемише.

Тада је сав сабор рекао: "Ко не призна Други никејски сабор за Седми Васељенски, нека је анатема".⁵⁶ У наставку пете седнице Сабора разматрано је питање Митрофана Смирнског, који је био против Фотија. Он је био три пута позван да се појави пред Сабор, али пошто је наводно био болестан, он није дошао, тако да га искључују из црквене заједнице све дотле док се не помири са својим пастиром. Полазећи од тога, папски легати предложе "да оне које има свети и васељенски папа Јован свргнуте или анатемисане у било којем месту, њих да има и Фотије свети патријарх свргнуте; исто и оне које Фотије, свети патријарх има свргнуте или ослобођене, да има и свети и васељенски папа Јован осуђене или ослобођене".⁵⁷ Садржај овог предлога при-

⁵² Mansi, XVII, 489.

⁵³ Mansi, XVII, 489–492.

⁵⁴ Р. Поповић, Свети Фотије патријарх цариградски и његово доба, Теолошки погледи 4, Београд 1983, стр. 209.

⁵⁵ Mansi, XVII, 493, 496. НАС. VI, 316.

⁵⁶ Никодим Милаш, Осми васељенски сабор, Хришћански живот 3, март 1925, стр. 106.

⁵⁷ Mansi, XVII, 496–497.

хватали су сви чланови Сабора, и он је представљао језгро првог канона Сабора, којим папски престо канонски признаје потпуну административну самосталност цариградског престола, а свакако и осталих патријарашких престола Истока.⁵⁸

На тај начин административан утицај папског примата и његово мешање на Истоку око питања Фотијеве хиротоније на Сабору је остављено скроз по страни, не само што се тиче административних тражења, него што се тиче и уплитања папског примата на утицај на Истоку. Папски престо је морао да сврста папски примат у уредбе Пентархије патријарха, колико на Папском сабору (869–870) толико и на овом Сабору (879–880) који је патријарха Фотија вратио на цариградски престо. Такав напредак ставио је до знања Риму непромењен став патријарха Истока за канонску уредбу Пентархије патријарха и искључио је сваку могућност признавања папског примата на Истоку. Забрањена је, дакле, на Сабору свака замена *primatus honoris* на *primatus jurisdictionis*. Циљ Сабора је био да ограничи римском епископу његов стари примат, те је због тога и решење питања папског примата представљало један од главних циљева овог Сабора.⁵⁹ Римском епископу припада првенство части које одређује шести канон Првог васељенског сабора,⁶⁰ трећи канон Другог васељенског,⁶¹ двадесетосми канон Четвртог васељенског⁶² и тридесетшести канон Пето–Шестог васељенског сабора.⁶³

Павле, епископ анконски, први је потписао следеће речи: "Ја, Павле, незаслужни епископ Свете Цркве Анконске, послат од Светог Апостолског престола и мог господара, благословеног Јована, папе Римокатоличке и Апостолске Цркве и Васељенског папе, признајем, у складу са наредбом

⁵⁸ О овом првом канону Сабора из 879–880. године видети: Никодим Милаш, Правила цариградског сабора (879/80), Задар, 1884, стр. 225; Правила Православне Цркве, књ. II, Нови Сад, 1896, стр. 293. Његов значај признају и католички историчари, J. Hergenröther (Photius, II, стр. 504. и даље) и Hefele (Conciliengeschichte, 4, 478).

⁵⁹ Стварно је била кенотомија (новотарија) од стране папе Николе I и његових наследника да ослобађа кривице клирике друге Цркве, Цркве која их је осудила, или да их осуђује, метајући се на тај начин у унутрашња питања и проблеме те Цркве.

⁶⁰ Правила Православне Цркве, књ. I, Нови Сад, 1895, стр. 189.

⁶¹ Исто, стр. 247.

⁶² Исто, стр. 390.

⁶³ Исто, стр. 518.

која ми је дата, наредбу Светог, Апостолског и Васељенског папе Јована, и одобрењем Цариградске цркве и посланика остале тројице патријараха и овог сабора, поштованог Фотија као законитог и законом изабраног Патријарха, на патријаршијски чин, и налазим се у заједници с њим у складу са општим правцем и условима *Commonitorium*-а. Збацујем и анатемизујем сабор који се сазвао против њега у Светој цариградској цркви. Било шта, што је на било који начин било против њега за време Адријана, тадашњег римокатоличког папе, проглашавам неважећим, анатемисаним и неприхватљивим у складу са *Commonitorium*-ом, и овај скуп ја никако не рачунам међу свете саборе. Ко покуша да подели Свету Божију Цркву и себе од свог пастира и васељенског патријарха, светог Фотија, треба да се избаци из Свете Божје Цркве, и све док се не врати у њу да се договори са светим и васељенским патријархом и да се преда осуди Светог престола, треба да остане избачен. Такође, светом и васељенском сабору који се састао други пут у Nikeји у вези светих и поштованих икона, за време Адријана I римокатоличког папе, и Тарасија, светог патријарха Цариградске цркве, дајем име Седми сабор и уврштавам га заједно са шест осталих светих сабора. Потписано сопственом руком".⁶⁴ Следио је потпис остале двојице папних изасланика, потпис источних престола и 383 епископа који су били присутни на Сабору. Патријарх Фотије није потписао одлуке Сабора јер је био личност ради кога је Сабор сазван.⁶⁵ Тако се Сабор завршио.⁶⁶

Међутим, још једна битна ствар недостајала је одлукама Сабора – потпис цара; без потписа цара, одлуке помирења са

⁶⁴ F. Dvornik, *The Photian Schism*, стр. 193–194.

⁶⁵ Mansi, XVII, 508–512; И. Анастасију, *Црквена историја*, стр. 561.

⁶⁶ Акта овога Сабора из 879–880. године налазе се у оригиналу у Риму са свим аутентичним потписима. Они су из римских архива препли у штампана документа. Види о овоме Сабору и његовим актима: Mansi, *Concil.* 17, 365–525. H.A.C. VI, 213–344. G. Beveregius. *Συνοδικον sive Pandectae canonum*. Oxonii, 1672, том II, P.II. стр. 273–307. G. Beveregius је први издао дела акта овога Сабора. I. Harduini, *Canciliorum Collectio regia maxima*. Parisiis, 1715, Том VI. P.I. стр. 214 и даље. I Harduini је од римског папе Климента XI добио копију аката, Ватиканске библиотеке, које је и издао. Abhy Fleury, *Histoire ecclésiastique*, Paris, 1856, том III, стр. 519 и даље. Hefele. *Op. cit.* IV, 464 Fg. Hergenröther, *Op. cit.* II, 449. Фг. Доситеј је такође издао у "Тому радости" (Τομος χαρας) једну копију засновану на грчком хирографу, Јаши, 1705, стр. 33–102.

Сабора не би могле да буду закони који би били важећи и обавезни за цело грађанство. Цар није био присутан ни на једној саборској седници, а његови официри су били присутни у мањем броју него што је то било обично; у саборским актима не постоји никакав каталог са именима официра. Цар је био у жалости, као што је већ речено, а неки мисле да није присуствовао како не би вршио притисак на чланове Сабора.⁶⁷ Али пошто је присуство цара било обавезно, барем на једној седници, организована је специјална седница у његовом присуству, која је почела са радом 3. марта 880. године у triclinium—у императорске палате.⁶⁸ На овој шестој по реду седници, учествовали су патријарх Фотије, папски легати, посланици патријарашких престола Истока и 18 епископа као представници Сабора.⁶⁹ На шестој седници предлогом цара Василија I одлучено је да се прочита и утврди Nikejско—Цариградски символ уместо стварања новог Ороса, овог Васељенског сабора. Папски посланици су сесложили рекавши да не треба правити нови Орос него, овај стари важећи и прослављени у целој васељени, прочитати и потврдити.

Тај Орос о црквеном веровању у ствари био би једна догматска одлука сабора против било каквог додавања у Символу вере. Иза овог царског предлога несумњиво је стајао сам патријарх Фотије који, радивши увек саборски, и сад покушава једном саборском одлуком да спречи убудуће Запад од додавања новотарије Filioque у Символу вере. То је свакако био основни разлог саборске одлуке, а никако се није радило о "обичају" сваког сабора да донесе неки Орос, као што F. Dvornik сматра. Фотије је вероватно сам саставио текст Ороса⁷⁰ и изнео га пред Сабор ради потврде и потписа саборских отаца. Тако је Фотије "донео тријумфалну победу", како вели Свети Нектарије, јер је на овом Сабору "царовала истина Православља за коју је он толики труд поднео" (књига I, стр. 293).⁷¹ Саборском одлуком, која је имала да важи за све, успео је да се Символ очува онако, како је утврђен у Никсији и

⁶⁷ И. Кармирис, Догматске и симболичне споменице православне католичанске Цркве (на грчком), том I, Атина 1960, стр. 263.

⁶⁸ F. Dvornik, *The Photian Schism*, стр. 194.

⁶⁹ Mansi, XVII, 512–520.

⁷⁰ Видети додаток, а., Mansi, XVII, 516–517, ИАС. VI, 333–336.

⁷¹ Атанасије Јевтић, Свети Нектарије, Богословље 1 и 2, Београд, 1975, стр. 106.

Цариграду, а свако ко би на њему чинио измене, био би екскомунициран.

Царски предлог су прихватили сви присутни укључујући и папске легате, стављен је и прочитан Орос Символа са Светог Никсејско–Цариградског Сабора – прочитао га је протонотар Пестар – за време шестог и седмог заседања Сабора, а сви оци сабора су рекли: "Сви тако мислимо; тако верујемо; у таквом се исповедању крстисмо и свештеног чина удостојисмо; оне који друкчије него тако мисле, или који се усуде да уместо овог истакну други неки Символ, анатема подвргавамо".⁷² Орос су потписали сви оци са царем и папским легатима. О томе је мало касније написао Фотије у посланици митрополиту аквилејском.⁷³

Посланица папе Јована VIII цариградском патријарху Фотију о главном предмету Сабора, сведочи да је први отворено прихватио једну од најважнијих одлука овога Сабора, осуђујући свако додавање, одузимање и уопште било какво мењање Символа вере. Папа Јован VIII је изјавио да Римска црква никада није примила тај додатак који се односио на *Filioque* и да ће све учинити да тај додатак уклоне и остале западне цркве, али да се мора поступати опрезно.⁷⁴ По сведочанству самог Фотија у посланици епископу аквилејском, а и по многим другим, Римска црква до IX века није никако прихватила додатак *Filioque*.

Вакон Теофан је за време шесте седнице прочитао следеће: "У име Оца и Сина и Светог Духа, Василије император у Христа верни цар Ромеја, слаже се са свим око овог Васељенског Сабора о потврди Светог и васељенског Седмог Сабора, и око потврђења Фотија, светог патријарха цариградског и мог духовног оца, и избацавање свега што је писано о њему и говорено, својеручно сам потписао".⁷⁵

⁷² Mansi, XVII–XVIII, 515–517. НАС. VI, 336, 340.

⁷³ И. Валета, Фотијеве посланице, стр. 198. Фотије, О мистагогији Светог Духа, М.Р.С. 102, 381.

⁷⁴ Ово писмо већина римокатоличких црквених историчара сматра потуреним од стране Фотија. Pichler, оборивши најглавније аргументе помоћу којих су покушали да докажу њену лажност, признаје њену аутентичност. Pichler, *Geschichte der Kirchlichen Trennung*; К. Папаригопулос, *Историја грчког народа* (на грчком), том IV, Атина, 1925, стр. 319.

⁷⁵ Mansi, XVII, 517. Митрополит Илијуполски Генадије, *Осуде о Светом Фотију* (на грчком), Истанбул, 1956, стр. 15.

Седмо заседање (13. марта 880. године), под Фотијевим председавањем, било је само зато да би се обавестили оци сабора шта су урадили представници сабора, изасланици и патријарх у царским палатама. Символ вере је прихваћен са радошћу, и после уобичајених похвала цару и Фотију од стране протонотара Петра, папских легата и Прокопија Кесаријског, Сабор је завршен другом анатемом на било кога ко не призна Фотија за законитог патријарха и ко се буде противио одлукама Сабора. Што се тиче последње две седнице, постоји неслагање и неприхватање истих од стране неких историчара, јер су оне необичне у пракси сабора. Како на последњим двама седницама није ништа донето што не би могли да потпишу папски легати или нешто што би погодило Римокатоличку цркву, то не видим никакав разлог за сумњу када су у питању ове две последње седнице. Осим тога, Свети Фотије је на шестој седници Сабора и свега што се тамо догађало написао у својој посланици архиепископу аквилејском,⁷⁶ потврдивши исто у својој Мистагогији.⁷⁷ Ова два списка, која припадају периоду који је непосредно следио Сабору, дају нам уверљиве податке о аутентичности ове две седнице; а ако не верујемо речима Фотија, имамо и друге потврде и податке који обарају покушаје непризнавања шесте и седме седнице.⁷⁸

Осим догматског питања *Filioque*, Свети Фотије се борио против папског примата ради очувања канонског поретка Цркве. Није то била борба против почаста и првенства, која су Риму припадала од светих канона и Сабора, него је то била борба против "новотарија" римског престола са циљем још већег првенства и претварања истог у примат власти, што у ствари није ништа друго него злоупотреба. Због тога је Свети Фотије устао против таквих захтева Рима, борећи се против тога у оба периода свога патријарховања. Ту његову борбу јасно показује први канон овог Сабора. Овај канон је и издао због тога да би спречио убудуће поједине властољубиве

⁷⁶ Migne, P.G. 102, 820.

⁷⁷ Migne, P.G. 102, 380.

⁷⁸ F. Dvornik, *Les Légendes de Constantin et de Méthode*, стр. 324 и даље; V. Grumel, "Le Décret du Synode Photien de 879–880 sur le Symbole de Foi", исто, стр. 357–372; M. Jugie је спреман да прихвати аутентичност грчких аката (the Greek Acts) заједно са двема последњим седницама; "Les Actes du Synode Photien", стр. 89–99; F. Dvornik на 383. страни даје необориве чињенице које доказују аутентичност шесте и седме седнице.

папе злоупотребе првенства. Први канон говори о томе да све канонске одлуке римског папе Јована и цариградског патријарха Фотија морају бити узајамно прихватане и поштоване како у Риму, тако и у Цариграду. Признато је у првом канону да су римска и цариградска столица доведене у ред, без штете по привилегије и предност римске столице, те сваки источњак, кога екскомуницира Цариград, може се свугде сматрати екскомуницираним, а исто тако сваки западњак, кога Рим екскомуницира, такође треба се свугде сматрати екскомуницираним.

На крају првог канона важан је следећи текст у коме се каже да се "ништа ново не уводи у повластице, које има најсветији престо Римске цркве или њен председник, нити сада нити убудуће",⁷⁹ односно забрањује се увођење нових елемената (хенотомија) у до тада постојеће стање (*μηδεν ... κεινοτοπουμενων*), и тако канон онемогућује свако проширење, односно злоупотребу онога што папа већ има предато светим канонима и Саборима.⁸⁰ Римски папа је желео да упозна сабор са својим одлукама и да их спроводи, али источни оци су били против тога. Папа је био поглавар Западне цркве, а поглавар Источне био је цариградски патријарх. На тај начин се изражава теорија изједначења права и привилегија између њих, односно сада долази до изражаја првенство части, а не власти које проистиче из 3. канона Другог васељенског сабора (381): "први међу једнакима" (*primus inter pares*), и 36. канона Трулског сабора (692).

Канонско првенство римског престола ни у ком случају није било спорно. Први канон није донет на Сабору због потврде првенства него због забране папских "новотарија" за сада и убудуће, то јест да би се спречиле нове промене којима се крше границе првенства части и тако долази до првенства власти. Црква се у ово време налазила у великој опасности да се антицрквеним и противсаборним захтевима Рима претвори у папску Цркву. Због тога је било крајње време да се стане на пут таквим тежњама.

Свети Сабор је донео још два канона; други по реду канон говори о односу између архијерејског достојанства и калу-

⁷⁹ Mansi, XVII A, 497. НЛС. VI, 320, Р.П.С. II, 705.

⁸⁰ Ј. Hergenröther и Ф. Dvornik, као и други погрешно схватају смисао канона, сматрајући да канон ништа ново не говори него само потврђује и заштићује првенство римске столице.

ђерског чина. Мисли се на архијереје који су се предали калуђерском животу и којима се забрањује да и даље остану на висини архијерејства – "не може више присвајати себи архијерејскога достојанства". Трећи по реду канон говори о поступању полицијских власти са епископима. Канон анатемисе лаика (световњака) који би се усудио да удари или да притвори неког од епископа.⁸¹

Сабор из 879–880. године на Истоку је признат као "сабор уједињења" и поштује се као Осми васељенски сабор, док га је Запад прогласио за "pseudosynodus Photiana". У Цариграду, а и иначе на Истоку, одржано је велико поштовање и признање Фотију за његову борбу и успех у спасавању Христове Цркве, док се на Западу, на основу сведочанства Фотијевих противника, до данас одржало мишљење о Фотију као човеку који има велику одговорност, јер је лукаво нарушио мир у Цркви. Сабор из 869–870. године сматра се на Истоку неважећим, а на Западу важи као Осми васељенски сабор. На Истоку је сваки додатак Символу предат анатемисе, а на Западу је додатак *Filioque* све више ширен све док 1014. године за време папе Бенедикта VIII (1012–1024) нису увели и Символ вере и у Риму.⁸²

Сабор из 879–880. године је успео да укине схизму несталу 867. године у Цркви и успостави заједницу и мир између Старог и Новог Рима. Због тога су званично признате одлуке Римског сабора (863) и Цариградског сабора (869/70) као неправедно донете против патријарха Фотија од стране папских легата на Сабору, али и посланицама папе Јована VIII.⁸³ Такође, Фотија је признала цела Црква као законитог патријарха и ослободила га је сваке оптужбе за одговорност у ранијим сукобима са папом Николом I, који је једини одговоран и отац оне схизме. Тадашњи папа Јован VIII (872–882)

⁸¹ О правилима овога Цариградског сабора (879–880) видети: Правила Православне Цркве, Нови Сад, 1896, стр. 293–299. *Σύνταγμα Κανόνων Ράλλη καὶ Ποτλῆ*, том V, стр. 705–712, и наш превод канона овога Сабора у додатку, Правила Цариградског сабора у храму Свете Софије (879–880). Ова три правила у Крмчији у књизи *Правилъ и Indreptarea*, заузимају последње место међу правилима Сабора, а у *Πηδάλιον* стоје на другоме месту међу правилима помесних сабора.

⁸² Дотле се Рим држао одредбе папе Лава III, који је хтео да Символ остане неизмењен и који је 809. године поставио две сребрне таблице у Катедрали у Риму где је био исписан Символ вере без додатка *Filioque*.

⁸³ *Mansi*, XVII, 401, 416, 489, 492, 508 и даљс.

признао је Фотија и потврдио одлуке Сабора, прихвативши тако и осуду додатка *Filioque*.⁸⁴

Истраживање које је почео А. Lapotre и допунили V. Grumel и F. Dvornik доказују да је повратак мира и добрих односа између Фотија и папе Јована VIII био прихваћен не само у Цариградској него и у великом делу Римске цркве; исти мир између Истока и Запада трајао је током X века и све до краја XI века.⁸⁵ Због тога су Византинци Сабор назвали сабором уједињења... на коме је успостављен велики мир између Западне цркве и осталих патријархата. Ово уједињење је касније још више остварено, највише у време цариградског патријарха Антонија II Кавласа (893–901), и чак се озбиљно размишљало о стварном укидању схизме.

На овом Сабору је такође дошло до признавања и сабора из 787. године као Седмог васељенског сабора, и признавање римског поглавара као једног и равног међу патријарсима Истока. Првим каноном забрањено је римском папи мешање у послове друге Цркве, као и уношење нечег новог у повластице које већ има и које му гарантују одлуке и канони васељенских сабора. Решено је привремено и бугарско питање, које и даље остаје актуелно, као и уопште питање Илирика. У овом тренутку питање Бугарске за Западну цркву било је изгубљено. Папа Јован VIII и његови наследници настојали су да се макар питање Бугарске реши компромисом. По Јагеру,⁸⁶ папа Јован признаје Фотија за патријарха, али под условом да цар Василије пошаље помоћ у борби против Сарацена, да призна црквену јурисдикцију папину над Бугарском и да Фотије тражи од Сабора опроштај за своје незаконито држање. Међутим, ниједан од ових услова није испуњен. Сабор је завршен потпуном победом Православља.

Папа Јован VIII је примио посланице од патријарха Фотија и цара Василија, као и акта Сабора, када су се његови изасланици Евгеније, Петар и Павле вратили из Цариграда, почетком августа 880. године. Када је Јован детаљно прегледао посланице и акта Сабора, одговорио је (13. августа 880. године)⁸⁷ једном посланицом, упућеном како цару Василију

⁸⁴ То је учињено писмом које се у целини налази код: Mansi, XVI, 423.

⁸⁵ G. Evory, *The Byzantine Patriarchate (451–1204)*, Лондон, 1947, стр. 153.

⁸⁶ J.N. Jager, *Histoire de Photius, Patriarche de Constantinople, auteur du schisme de Grecs*, Paris, 1844 (CF. repr. 1845 and 2nd ed. 1854.).

⁸⁷ M.G.H. Ep. VIII, стр. 227, 228; F. Dvornik, *The Photian Schism*, стр. 205, 206.

тако и његовим синовима Лаву и Александру, где прихвата све одлуке Сабора, сем онога што су његови легати учинили мимо његових наредаба "contra apostolicam praeseptionem",⁸⁸ и другом посланицом патријарху Фотију где понавља да га је признао својом добротом и ради мира у Цркви. Ови одговори јасно показују како је папа реаговао на догађаје у Цариграду.

Одлуком Сабора римској столици је враћен папски манастир Светог Сергија у Цариграду, који је био центар, како се зна, папског механизма против грчке државе и Цркве, али то нимало није могло да задовољи папске наде и очекивања. Папа је био вољан и усрдан у свему, признао је и избацивање додатака *Filioque* да би од цара добио обећану помоћ у борбу против Сарацена, који су нападали Јужну Италију, а од Фотија Бугарску цркву. Али од свега тога добио је само обећања. Сматрајући да више нема шта да чека, шаље крајем јесени Марина у Цариград да тражи од цара Василија обећану помоћ против Сарацена и од Фотија повратак Бугарске. Марин није ништа успео да уради, и због начина на који је хтео да то оствари бива царском наредбом затворен 30 дана.⁸⁹

Политика Рима према патријарху Фотију, као и уопште према Цариградској цркви у ово доба а и касније, била је позитивна. У томе је много помогао и утицај папског изасланика на Прво-Другом сабору (861) Захарије Анагниа, који је Римским сабором (863) удаљен због прекорачења папских наредби. Сада, не само што је враћен, него је и наследио Анастасија Библиотекара на папском двору благонаклоношћу папе Јована VIII.⁹⁰ Утицај Захарија на помирљиву политику папе Јована према Фотију био је велики и цариградски патријарх га је признао похвалном посланицом коју му је упутио.⁹¹

Претпоставка да папа Јован VIII није потврдио све одлуке Сабора у храму Свете Софије (879–880) и да су патријарха Фотија анатемисали наследници папе Јована, римске папе Марин I (882–884) и Стефан V (885–891), те да се на тај на-

⁸⁸ Mansi, XVII, 186.

⁸⁹ Mansi, XVI, 424 и даље. Г. Крему, Историја схизме (на грчком), том II, Атина, 1907, стр. 387.

⁹⁰ Mansi, XVII, 425.

⁹¹ А. Пападопулос–Керамефс, Fotiaka, (Photian Themes), Ст. Петербург, 1897, стр. 6 и даље.

чин створила друга схизма, доказана је као нестачна од стране римокатоличког историчара F. Dvornik-a.⁹² Са папским уступцима на Сабору (879–880) нису се сложили колико Марин I толико и Стефан V.

Дотични Сабор није водио у ново размимоилажење између Рима и Цариграда и никада није била Фотијева "друга схизма".⁹³ Мишљење да је дошло до анатемисања Фотија од стране Јована ослања се на изворе,⁹⁴ који се данас сматрају намерним подметањима игнатијеваца.⁹⁵ После Фотијевог сабора, Јован VIII није имао никакву жалбу против Фотија, а ни Фотије није направио никакву грешку против Јована. То нам и сам Фотије сведочи у својој посланици архиепископу аквилејском написаној између 883. и 884. године. У својој посланици Фотије наводи оне римске епископе који су православно мислили о исхођењу Светог Духа. У те епископе патријарх убраја и свог савременика Јована VIII, за кога каже да се није показало да говори нити да мисли друкчије него што налаже права вера која је распрострањена по целој васељени. Напротив, он је (као и сви остали) јасно и без колебања са нама проповедао да Дух Свети исходи од Оца.⁹⁶ Исто и у свом делу "О мистагогији Светог Духа" Фотије говори о папи Јовану на начин који не дозвољава ни најмању сумњу да је он био у заједници и пријатељству са њим. Тако професор

⁹² F. Dvornik, *The Photian Schism*, стр. 202 и даље, 236.

⁹³ Ово су први пут доказали: F. Dvornik, *Le second schisme de Photios: une mystification historique*, *Byz.* 8 (1933), 425–474. V. Grumel, *Y-eut-il un second schisme de Photius?* *Revue des sciences Philosophiques et theologiques*, 12 (1933), 432–457, и "La Liquidation de la querelle Photienne", *Echos d'Orient* 33 (1934) 257–288. Такође видети: F. Dvornik, *Photian Schisme*, највише стр. 202 и даље. V. Grumel, *Reg.* 445–489. J. Meijer, *A Successful Council of Union. A Theological Analysis of the Photian Synod of 879–880*, Тесалоники, 1975.

⁹⁴ О овим изворима видети: *Mansi*, XVI, 445 и даље.

⁹⁵ Старо мишљење се одржало углавном због J. Hergenröther-a (*Photius*, II, 1867, 571–578). Ново мишљење су засновали: A. Lapôtre (*Le pape Jean VIII*, 1895), E. Amann (*Jean VIII*, у *Dictionnaire de theologie catholique*, том VII, 1907, стих 601 и даље) и F. Dvornik (*Les Legendes de Constantin et de Methode vues de Byzance*, Prague, 1933, стр. 318 и даље). Ново мишљење су прихватили: H. Bohmer (*Johannes VIII*, у *Herzog-Hauck, Realencyklopädie*, том IX, 1901, стр. 206), F. Kattenbusch (*Photius*, том XV, 1904, стр. 384) и H. Schubert (*Geschichte der Christlichen Kirche im Frühmittelalter*, 1921, стр. 438, као и новије студије; M. Jugie, "Les actes du Synode Photien de St. Sophie (879–880)", (*Echos d'Orient*, 37, 1938, 88–99). F. Dvornik, *The Photian Schism, History and Legend*, 1948, стр. 216 и даље.

⁹⁶ *Migne*, P. G. 102, 820.

К. Папаригопулос у својој књизи "Историја грчког народа" закључује да папа Јован VIII никада није оповргао своје признање сабору.⁹⁷ Ј. Hergenröther и Hefell признају нову анатему над Фотијем, тј. "другу Фотијеву схизму". V. Grumel⁹⁸ одбија "другу Фотијеву схизму", али је неодлучан по питању понашања наследника Јована према Фотију, доласком другог на папски престо". На једном месту каже: "немамо обавештења о односима Фотија и Марина." И на другом месту: "Марин није поново осудио Фотија него се удаљио у односима са Фотијем". Међутим, то, сматра V. Grumel, битно не мења чињеницу да је Фотија законски признао за патријарха Јован и његови наследници док је Фотије био на цариградском престолу и, дакле, не постоји никаква "друга схизма". Његово мишљење заступа и Р. Занен, који прихвата признање Фотијево од стране Јована, као и père M. Jugie,⁹⁹ који се слаже са мишљењем да Фотија није осудио Јован VIII. George Evory¹⁰⁰ види да свако савремено сведочанство показује да је Јован признао одлуке овог Сабора и умро у заједници са Цариградском црквом. Тако, било шта да је речено о другој осуди Фотија од стране Јована, чисто је извртање истине и могуће је да је настало касније када је било потребно ослободити римску столицу од анатеме изречене на Filioque.

Ово мишљење да Јован VIII није признао дела својих легата и опет осудио Фотија и да се ова осуда поновила од стране његових наследника Марина, Стефана и Формоза, заснива се на начелима која су нађена у списковима који припадају "Против-Фотијанској збирци (Ἀντι-Φωτιανὴ Συλλογὴ) и у неким грчким хирографима додатим у актима Сабора из 879–880. године.¹⁰¹ Збирка је направљена крајем IX века за време папе Формоза (891–896). То је изван сваке сумње. Дакле, непознати аутор је био савременик Фотијев и сигурно један од његових највећих непријатеља.

У свом аутентичном облику Збирка се завршавала једним "synodicon", или малим каталогом васељенских сабора, али

⁹⁷ К. Папаригопулос, *Историја грчког народа* (на грчком), Атина, 1925, стр. 250–290.

⁹⁸ V. Grumel, *La Liquidation de la querelle Photienne*, *Echos d'Orient* 33 (1934).

⁹⁹ M. Jugie, *Le schisme Byzantin, aperçu historique et doctrinal*, P. Lethielleux, Paris, 1941, VIII, 487.

¹⁰⁰ G. Evory, *The Byzantine Patriarchate (451–1204)*, SPCK, Лондон, 1947.

¹⁰¹ Mansi, XVI, 409–57.

преписивач који је преписао Збирку крајем IX или почетком X века, није преписао део са седам првих сабора, преписавши само оно што је речено о Осмом сабору.

Писац Збирке бави се односима Фотија и Јована VIII у једној посебној глави под насловом¹⁰² "Збирка синодских посланица папа који су осудили Фотија". Ево шта даје аутор као синодску посланицу од Јована. На почетку даје део једне посланице папе Николе I и једну уредбу из аката римокатоличког сабора из 869. године, и у наставку оглас архиђакон Јована, кога представља као изасланика отаца истог Сабора, чији говор завршава речима: "Строгост ваше осуде нека уништи његов помен и који га следе или га штите нека су везани везама анатеме. Ако забораве да га анатемису или усмено или писмено, да се избаце из заједнице". Даље аутор наставља: "Када је Јован који је рекао те речи дошао на престо после Адријана и он је такође анатемисао Фотија, јер је преварио Евгенија и изасланике који су ишли са њим у Бугарску. Узевши Јеванђеље, он се попео на амвон и огласио свим присутним: "Нека је анатема ко одбије да призна да је Фотија законски ударила Божја осуда и кога су још осудили моји претходници, свети папа Никола и Адријан". У наставку аутор Збирке даје натпис који подсећа на одлуке Осмог сабора, набраја папе који су Фотија осудиле и додаје: "Ни један од наследника Николе није их ослободио (мисли на Фотија и Григорија Азвеста). Нису имали ни власт да то учине. Када је Јован, док је Игнатије био у животу, послао Евгенија и његове пријатеље у Бугарску, Фотије је наредио да их ухапсе да би их разним методама наговорио да му се јаве и тако преваре народ. Но, када су се вратили у Рим, Јован их прогони (одлучи) од амвона".¹⁰³

То је све што је аутор Збирке имао да каже да би показао да је папа Јован осудио Фотија, а то је свакако сасвим недовољно. Уместо синодске посланице Јована која осуђује Фотија, аутор даје једну дугачку изјаву, која је урађена за време римокатоличког сабора 869. године одржаног под председништвом Адријана. Та изјава је чиста лаж. Видели смо да су акта овога Сабора била прочитана крајем седме седнице Сабора из 869–870. године, и јасно показују да изасланик Сабора није био Јован, него Gauderich, епископ из

¹⁰² Mansi, XVI, 448, 449.

¹⁰³ Mansi, XVI, 452.

Valletri. Свакако, Јован је, стварно као поглавар римокатоличких ђаконa, потписао акта, али само после епископа, архијереја Георгија и свештеника. На основу тога, аутор је написао дугачку изјаву против Фотија, коју је "ставио" у уста Јовану, будућем папи и представио је као синодску посланицу против Фотија од папе Јована VIII. Док је папа Јован живео (децембра 882. године), у Риму нико није смео јавно да противречи Сабору из 879–880. године. О томе нам сведоче и две посланице папе Јована цару и патријарху. И све што је речено о другој осуди Фотија од стране Јована VIII чиста је обмана (historical mystification),¹⁰⁴ како мудри историчар F. Dvornik опажа (и "припада кугли мита")¹⁰⁵ кад није поновљена друга осуда против Фотија од наследника папе Јована, Марина, Стефана и Формоза.¹⁰⁶

Папе који су наследили Јована VIII нису поново осудили Фотија, као што је већ речено, него се они нису сложили са уступцима Рима на Сабору 879–880. године. После смрти папе Јована VIII на римску столицу је дошао папа Марин I (882–884). Повратак Формоза на чело папског посланства у Бугарску, од стране папе Марина – Формоза је иначе искључио из црквене заједнице папа Јован VIII – доказује да је сада центар интересовања у односима Рима и Цариграда, за време наследника папе Јована VIII, био окренут више ка признању папског правосуђа у Бугарској. Међутим, став папског престола према патријарху Фотију није се променио. То доказује и чињеница да је и даље остао на високом месту библиотекара папског престола Фотијев пријатељ Захарије Анагни за време Марина I, и највероватније је задржао то место и за време папе Адријана III, као и Стефана V.¹⁰⁷

Несхватљиво је, дакле, да ако је Марин и даље мрзео Фотија¹⁰⁸ и био против пријатељске политике свог прет-

¹⁰⁴ F. Dvornik, *The Photian Schism*, стр. 202 и даље.

¹⁰⁵ Исто, стр. 236.

¹⁰⁶ Исто, стр. 215 и даље.

¹⁰⁷ D. Amelli је издао у "*Spicilegium Casinense*", том I, стр. 381, једну посланицу која се приписује Стефану V, у којој се каже да је Захарије учествовао у делању Цркве и за време Стефана V.

¹⁰⁸ То се десило пре него што је Марин постао папа, или 869. године, када је Марин био у Цариграду као изасланик Адријана III на том Сабору, или када је Марина послао у Цариград 880. године Јован VIII, одмах после примања акта Сабора из 879–880. Тада је Марин покушао да врати Сабор из 869, али му то није успело. Због тога је био затворен 30 дана. Видети: Mansi, XVI, 424 и даље.

ходника, сада држи Захарија на таквом месту. Мишљења о понашању Марина према Фотију су подељена. Професор В. Стефанидис¹⁰⁹ вели да је Марин I укинуо Сабор из 879–880. године, који је вратио Фотија, и вратио Сабор из 869. године који га је анатемисао. До тога долази следећим тврдњама: прво, Марин се, пре него што је постао папа, налазио у Цариграду (869. или 880) и толико се залагао за одлуке Сабора из 869. године да је због тога био затворен 30 дана. Њему је, дакле, одговарало, када је постао папа, да врати овај Сабор и да тако испуни своје жеље.

Друго, Марин је као папа раскинуо постојеће односе Римске цркве са Фотијем, јер му није послао уобичајену посланицу приликом Фотијеве интронизације и док је био жив није имао никакав контакт са њим.¹¹⁰ Фотије му је вратио на исти начин. Треће, Фотије се борио против Мариновог избора као незаконитог, јер је он био епископ другог града, Сеге.¹¹¹ И ако прихватимо то што је професор В. Стефанидис документовао, опет долазимо до истог закључка до кога је и сам професор дошао. Враћањем Сабора из 869. године, што је папа Марин I уредио, постају важеће и Фотијево анатемисање од стране папе Николе I. Али свакако новог анатемисања Фотија од стране Марина I није било.

Римски папа Адријан III (884–885) попустио је у односу на оштру политику Марина и посредно обновио односе са Цариградском црквом. Послао је своје изасланике у Цариград на челу са епископом Теодосијем Оријским (Oria),¹¹² који су носили папске посланице цару Василију,¹¹³ а можда и патријарху Фотију. Адријану није одговорио Фотије, него цар Василије посланицом, коју је највероватније написао Фотије.¹¹⁴

Да бисмо сада открили да ли се десио неки велики заокрет у политици папе према Истоку, у почетку владавине папе Стефана V (885–891), трсба да потражимо у његовом архиву како бисмо видели постоји ли нека посланица која би нам от-

¹⁰⁹ В. Стефанидис, Црквена историја (на грчком), Атина, 1978, стр. 365 и даље.

¹¹⁰ Mansi, XVI, 424.

¹¹¹ Mansi, XVI, 420 и даље.

¹¹² Вл. Фидас, Црквена историја, стр. 67.

¹¹³ Migne, P.G. 202, 381 (Фотије, Мистагогија о Духу Светом, глава 89).

¹¹⁴ Mansi, XVI, 420

крила однос папе према Василију: налазимо важну посланицу која је послата Теодосију Оријском, одмах по доласку Стефана, у којој се папа Стефан захваљује Теодосију што је верно извршио посланичку улогу у Цариграду.¹¹⁵ То, дакле, доказује ова посланица, а и Фотије потврђује да је папа Адријан III стварно послао у Цариград изасланике због уобичајене замене синодских посланица. Замислите, дакле, једног папу за кога се сматра да је прекинуо односе са Истоком, а шаље похвално писмо изасланику који је потврдио патријарху Фотију да Римска црква хоће да буде у добрим односима са њим. Долазимо тако до закључка, на основу ове посланице, да су односи између Византије, односно Цариградске цркве и Рима били најбољи почетком службе Стефана V.

Папа Стефан V је одговорио у горенаведеној посланици цару Василију,¹¹⁶ изразивши се строго према Фотију. Написао је да га је само љубав према цару спречила да Фотија не осуди више него његови претходници. Ову посланицу је примио нови цар, Лав Мудри. Изгледа да је Стефану било стало до добрих односа са Византијом, јер од постојећих посланица које се односе на јужну Италију стиче се утисак да је он сарађивао са Византијом против Арапа. Када су Арапи поново освојили *Agropolis* и *Garigliano* и поновили нападе на кнежевину *de Salerno*, папа је тражио помоћ од Византије.¹¹⁷

Можда је то био разлог због чега је он признао Фотија. Било како било, и ако чак прихватимо да је Стефан вратио одлуке Сабора из 869. године, а и тиме анатему Николе Фотију, опет долазимо до тога да папа Стефан V, као и његови претходници, нису поново анатемисали Фотија.¹¹⁸

Римске папе су гледале у личности цариградског патријарха Фотија снажног противника не само на Истоку него и на Западу, јер су добијене епархије јужне Италије припадале Византијском царству. Црквено обнављање ових епархија довело је до сукоба римског папе Стефана V и војног заповедника Калаврије патрикија Георгија у вези избора и хиротоније епископа тарантског. Римски папа је тражио да он

¹¹⁵ Посланица се у целини налази код: F. Dvornik, *The Photian Schism*, стр. 228. M.G.H.Ep. VII, стр. 334.

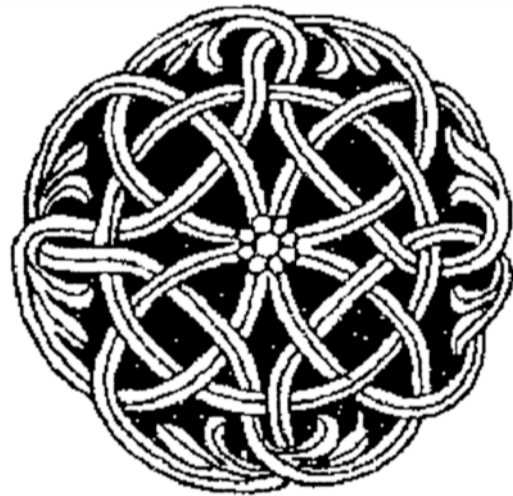
¹¹⁶ Mansi, XVI, 420 и даље.

¹¹⁷ F. Dvornik, *The Photian Schism*, стр. 229.

¹¹⁸ В. Стефанидис, *Црквена историја*, стр. 366, 367.

хиротонише епископа, кога је латински живаљ изабрао уместо другог кога је предложио патрикије Георгије и кога је требало да хиротонише цариградски патријарх. Интересовање Византије у ово доба за те епархије у јужној Италији, као и интересовање за већу политичку и црквену обнову у X веку, представљају ново заоштравање у односима, које ће довести до великог расцепа у XI веку.

IV. О ПРИЗНАВАЊУ САБОРА ИЗ 879–880. ГОДИНЕ КАО ВАСЕЉЕНСКОГ

Наука канонског права Православне цркве даје следству дефиницију васељенског сабора, и каже: "Васељенски сабор је скуп пастира и учитеља Цркве сабраних по могућности из свих крајева хришћанског свијета, да заједнички вијећају о питањима, која се тичу суштине вјере и темељних хришћанских истина, а што је дужна да прима и признаје сва Црква, или краће, да се заједничким гласом утврде и објаве Богом установљени хришћански догмати вјере".¹¹⁹ Према томе, верска питања представљају главни предмет васељенског сабора и само се због њих састаје васељенски сабор. Сви васељенски сабори су сазвани да би утврдили верска питања. Због верског питања је сазван и Цариградски сабор 879–880. године, о коме ћемо овде говорити. Дакле, главни посао васељенских сабора је било решавање питања вере и у присуству свих отаца васељене утврђивање догмата вере предате нашој Цркви од Господа Исуса Христа.

Поред верских питања и утврђивања догмата вере, васељенски сабори су решавали разна питања личног карактера, бавили су се питањима црквене дисциплине, и издавали правила (канонес). Али ово је био споредни посао и овим послом сабор није морао да се бави.¹²⁰ Видели смо, дакле, да је циљ сабора да утврди и формулише хришћанске догмате кад се у Цркви појави лажно учење.

Свих седам Васељенских сабора сазвали су византијски цареви.¹²¹ Ово је свакако једна од чињеница, али и једна спољашња карактеристика која не мора да буде обавезна за васељенске саборе Цркве. Као свети и признати, сматрају се

¹¹⁹ Никодим Милаш, Осми васељенски сабор, Хришћански живот 3, 1925, стр. 98.

¹²⁰ То нам показују Пети (553. год.) и Шести васељенски сабор (680) који су решили само верска питања. Трулски сабор (692) је васељенски, али он је донео само каноне.

¹²¹ О улози православних византијских царева на васељенским саборима видети: Миодраг М. Петровић, Улога Византијског цара на саборима, Гласник СПЦ, Београд, 1969, бр. 8, стр. 191–193.

само они сабори чије су догматске одлуке биле православне. Према томе, мерило васељенскости једног сабора свакако је нешто више него што је заповест цара. Али, и васељенски сабори се нису увек састајали по царевој наредби. Први васељенски сабор сазвао је цар Константин, али на то га је покренуо епископ Осија Кордупски; исто тако, Седми васељенски сабор сазвала је царица Ирина, али на захтев патријарха Тарасија. Цареви су присуствовали саборима, неки пут доприносећи позитивно, а понекад су чак покушавали и да намстну сабору своју вољу, као, на пример, Теодосије Млађи на Трећем васељенском сабору. Било је васељенских сабора на којима нису присуствовали ни цар ни његови представници (II, V и VII), или пак сабора на којима су они гарантовали слободу изражавања и гласања.

Предмети свих седам васељенских сабора су свакако васељенског карактера. Али по своме саставу, само пет од тих седам сабора су васељенски, јер су на њима били изасланици свих пет патријархата. Сабори из 381. и 553. године не би се могли, по своме саставу признати као васељенски, јер њима нису присуствовали представници Римске цркве, него само Источне. Ипак, сабори су признати као васељенски, јер су њихове догматске одлуке накнадно признале све помесне цркве и пошто је њихов васељенски карактер био признат на следећем васељенском сабору. Иначе, васељенски карактер једног сабора објављује сабор који му следи, а по свом саставу је васељенски. На васељенским саборима број учесника никада није био исти. На Првом сабору било је око 300 отаца, а на другим саборима некад мање а некад више. Али, учествовање свих епископа васељене на сабору није принципно спречавало један сабор да буде признат као васељенски.¹²² Важно је било, каже епископ Атанасије Јевтић, да епископ, члан сабора, буде епископ једне црквене заједнице, једне Цркве.¹²³

Видели смо до сада шта је васељенски сабор и да се он састаје само ради питања вере. Решавање питања личног карактера, као и питање црквене дисциплине и канона, био је споредни посао сабора. Важно је учествовање свих пет патријархата, односно представника свих помесних цркава да би

¹²² Атанасије Јевтић, Васељенски сабори и живо предање Цркве, Богословље 1 и 2, 1973, стр. 55.

¹²³ Исто, стр. 55.

одлуке сабора важиле у свим црквама васељене и самим тим сабор био васељенски.

Велики Цариградски сабор (879–880) сврстава се обично међу помесне саборе, али он је у ствари последњи општи сабор уједињене старе Католичанске (саборне) цркве, који је издао одлуке догматског и канонског садржаја и општег карактера по питањима догматског и канонског садржаја и општег карактера по питањима схизматског карактера између Западне и Источне цркве, о додатку *Filioque* у Символу вере о признавању Фотија,¹²⁴ првенство папе и друго, и тиме је успоставио, иако је то било привремено, мир и уједињеност између православног Истока и папског Запада укидајући схизму из 867. године. На Сабору је било 383 оца, источних и западних, изасланика пет старих патријархата, и пружио је, по римокатоличком теологу Ј. Негенрөтер–у, такав величанствен приказ каквог није било од доба Четвртог, Халкидонског васељенског сабора.¹²⁵

Због тога, наставља исти теолог, тај Сабор има све спољашње (а ми додајемо, и унутрашње) карактеристике васељенског сабора.

Овај Сабор сматрају за Осми васељенски сабор и Теодор Валсамон (1180) у својим тумачењима саборских канона, Зонарас (1117) и Аристинос (1160); цариградски патријарх Јосиф I¹²⁶ у својој "Апологији цару Михаилу Палеологу", латинофил, патријарх цариградски Јован IX Векос¹²⁷ у свом говору Теодору Сугдејском; архиепископ солунски Нил Кавасила¹²⁸ у својој књизи "О исхођењу Светог Духа"; Макарије Анкирски¹²⁹ у свом спису са насловом "Против латинске какоксије"; митрополит Нил Родски, у свом делу "О осам Васељенских сабора"; Николај Кавасила, архиепископ солунски и брат Нила Кавасиле, у протеоорији на књизи "О исхођењу Светог Духа" Нила Кавасиле; Јосиф Вријеније,¹³⁰ Симеон

¹²⁴ Забележимо да је Фотије већ био признат од Прво–Другог сабора цариградског (861) присуством и сагласношћу папиних легата.

¹²⁵ J. Hergenröther, *Photius, Patriarch von Konstantinopel, sein Leben, seine Schriften und das griechische Schisma*, том II, Regensburg, 1867/9, стр. 462

¹²⁶ Био је патријарх 1267–1275. и 1282–1283. године.

¹²⁷ Био је патријарх 1275–1282; умро је у прогонству 1289. године.

¹²⁸ Живео је у време цара Јована Кантакузина око 1345. године.

¹²⁹ Живео је у време цара Манојла Палеолога око 1400. године.

¹³⁰ Умро је око 1430. године. Видети: Јосиф Вријеније, *Τα εὐρεθέντα*, том I, Leipzig, 1768, стр. 139.

Солунски, Марко Ефески (XV век), Генадије Схоларије, Доситеј Јерусалимски (XVII век), Константин Иконом као и други.¹³¹

Ево шта о овом Сабору каже Нил Родски: "Овај свети васељенски осми сабор тристаосамдесет отаца био је за време царовања Василија Македонца, на коме је успостављен мир између Западне цркве и осталих патријархата", и даље: "акта светог сабора састалог у Цариграду од Фотија светог и васељенског патријарха, због уједињења свете Божје и апостолске Цркве, имајући Фотија на високом положају секретара".¹³² Сабор спомиње и патријарх Фотије у својој "Мистагогији о Светом Духу",¹³³ али и папа Јован VIII у својим посланицама. Васељенски карактер овог Сабора признаје и објављује и сам Сабор много пута у својим актима,¹³⁴ као и патријарх Ефтимје и многи други све до наших савременика Хризостома Пападопулоса,¹³⁵ Ф. Dvornika¹³⁶ и других.

Записник са овог Сабора назива га *sancta oecumenica octava Synodus*. Приликом потписа на саборским актима цар Василије и његов син Лав називају сабор *sancta et oecumenica*. Исто тако и кардинал Петар као и остала два римска изасланика употребљавају речи *sancta oecumenica Synodus*.

Свој канон о јединству Цркве Сабор почиње речима: *Statvit sancta et oecumenica Synodus*,¹³⁷ и даље установљује да буде анатема, *qui non incedit juxta ea, quae a sancta hac et oecumenica Synodo acta sunt*.

Западна црква је признала овај Сабор и његове одлуке и именовала га је васељенским. Међутим, када је у средњем веку одлучено да се сабор употреби као оружје против православног Истока, променила се и политика Римског престола. Тада је признат сабор из 869–870. године као Осми васељенски сабор, а Фотијев сабор из 879–880. године проглашен је за разбојнички. Многи писци Западне цркве¹³⁸ писали су о

¹³¹ J. Hergenröter, *Photius*, стр. 539, напомене 74–76.

¹³² *Mansi*, XVIIa, 372, 373.

¹³³ *Migne*, P.G. 102, 280–390.

¹³⁴ Видети акте сабора: *Mansi*, *Concil. XVII*, 373–524. Н.А.С. VI, 213–344.

¹³⁵ Хризостом Пападопулос, *Првенство римског епископа* (на грчком), Атина, 1930, стр. 155 и даље.

¹³⁶ F. Dvornik, *The Photian Schism*, Cambridge, 1948, стр. 457.

¹³⁷ Р.П.С. II, 705 и даље.

¹³⁸ О овим писцима видети, Βαλχίου *Historia controversiae Graecorum Latinorumque de processione Spiritus sancti*, стр. 40, Ienae 1751.

овом сабору (879–880), међу којима и грчки унијат Leo Alatus (Λέων ὁ Ἀλλότιος), који доказује да овога Сабора није никада ни било и да је акта овога Сабора измислио и саставио патријарх Фотије како би тиме уништио одлуке сабора из 869–870. године који је био против њега. Leo Alatus је 1662. године саставио на латинском језику књигу са насловом "De octava Synodo Photiana".¹³⁹ Његово мишљење није усвојио ниједан римокатолички писац, него сви признају постојање Сабора, али су такође једнодушни да је то био разбојнички сабор. У новије време кардинал J. Hergenröther издао је три тома о патријарху Фотију и у другом тому посветио је читаву шесту књигу Сабору из 879–880. године са насловом "Der Photianische Synode von 879–880." J. Hergenröther назива Сабор разбојничким, приказавши једну дугу и заплетену причу о лукавности патријарха Фотија, о подмићености папских легата, о фалсификовању аката Сабора, о фалсификовању посланице папе Јована патријарху Фотију као и још многим недоличним радњама.¹⁴⁰

Нови васељенски сабор који би формално потврдио исти сабор за VIII васељенски није било. Због тога у грчким канонским зборницама, овај се Сабор не ставља међу васељенске нити међу признате помесне саборе него се својим канонима ставља уз васељенске, а после њега почињу да се ређају помесни сабори по хронолошком реду.¹⁴¹

Према општој оцени, Сабор из 879–880. године увршћен је у васељенске саборе наше Цркве и то званично као Осми васељенски сабор.¹⁴² Епископ канониста Никодим Милаш, као и ђакон Радомир Поповић¹⁴³ чије мишљење делим, сматрају да је ово Осми васељенски сабор, јер се и он као и остали васељенски сабори бавио питањима вере.¹⁴⁴ То доказује и

¹³⁹ Н. Милаш, Осми васељенски сабор, стр. 110, Амд. Димитракопулос, Историја схизме (на грчком), Leipzig, 1867, стр. 13.

¹⁴⁰ J. Hergenröther Photius, наведено дело, 3 тома, Regensburg 1867/9.

¹⁴¹ Р.П.С., II, 705 и даље. Πηδάλιον, стр. 361–366.

¹⁴² Н. Милаш, Осми васељенски сабор, стр. 97.

¹⁴³ Радомир Поповић, Свети Фотије патријарх цариградски и његово доба, Теолошки погледи 4, Београд, 1983, стр. 208.

¹⁴⁴ Супротно мишљење има епископ др Атанасије Јевтић, који се слаже са мишљењем да овај Сабор по свом саставу може бити признат за васељенски и да је велика и врло важна одлука о очувању непроменљивог Символа вере, као и потврда Предања Цркве, али ипак сматра да она не би могла да се стави на исти ниво са сотириолошким делом светих седам васељенских сабора. Због тога, отац Атанасије, сматра да Православна

изјава Светих Отаца Цркве на овом Сабору, која гласи: "Ми примамо божанствену науку Исуса Христа и Светих апостола, исто тако и одлуке седам васељенских сабора... примамо опредељење вере, коју смо добили од наших отаца, не дирајући у исту, нити јој ишта додајући... да не бисмо како осудили наше оце..."¹⁴⁵

...Ако се нађе ко толико дрзак, да састави друго исповедање вере... ми га свргавамо..."¹⁴⁶ Јасно је дакле, да је тај Сабор решио пре свега, питања вере наше Цркве доносећи одлуке од општег васељенског значаја за целу Цркву, а које се данас признају и славе.

Сабор је васељенски и по броју епископа, односно по саставу,¹⁴⁷ учесника на сабору из целе Христове Цркве, што нам сведочи о актуелности, али и о питањима и проблемима од велике важности за Цркву којима се тај Сабор бавио. Као што смо видели, на Сабору су сву васељенску цркву заступали изасланици свих тадашњих помесних цркава Истока и Запада. На крају Сабора све одлуке су усвојили сви чланови сабора, дакле, одлуке Сабора је прихватила сва васељенска Црква.

Видели смо до сада да је овај Сабор сазван због верских питања, која су се појавила у IX веку и због којих се поделила Једна, Света и Католичанска Христова Црква. Били су, дакле, такви узроци какви су били и узроци поводом којих је сазвано и осталих седам васељенских сабора. Иако је сам Сабор себе прогласио за васељенски, а то су потврдили и патријарх Фотије као и римски папа Јован VIII и многи православни оци. Православна црква званично није признала сабор као Осми васељенски, сматрајући за темељ Православља само седам васељенских сабора. Свакако, овај Сабор сазван у храму Свете Софије представљањем великог и мудрог патријарха Фотија и у присуству свих посланика осталих патријархата,

црква не треба да уврсти овај Сабор у васељенске саборе православља. Реч је о Цариградском сабору из времена светог Григорија Паламе (1351), који се по величини и важности свога богословског дела несумњиви изједначује са светих седам васељенских сабора. О овом раду епископа др Атанасија Јевтића видети: Атанасије Јевтић, јеромонах, Васељенски сабори и живо предање Цркве, Богословље 1 и 2. Београд, 1973, стр. 43–78.

¹⁴⁵ Н. Милаш, Осми васељенски сабор, стр. 104–105.

¹⁴⁶ Исто, стр. 105.

¹⁴⁷ Са тим се слаже и епископ др Атанасије Јевтић, Васељенски сабори, стр. 75.

бавио се важним питањима и донео је важне одлуке за целу Христову Цркву. Тај Сабор, дакле, носи "не само спољашње, него и све унутрашње карактеристике Васељенског сабора".¹⁴⁸

У данашње време, Богу хвала, нашој Цркви не прети никакав спор, нити је потребан васељенски сабор ради измене једног или другог канона. Додуше, у теолошким круговима све више се говори о будућем сабору, али нико се не усуђује да сабор назове васељенским. Ми се надамо да ће следећи сабор уврстити Фотијев сабор на место које му припада, дакле, међу остале васељенске саборе, који су утемељили догме наше вере.

¹⁴⁸ Хризостом Пападопулос, Првенство римског епископа (на грчком), Атина, 1930, стр. 171. Овим Сабором признат је VII Васељенски сабор, осуђен је западни додатак Символу вере *Filioque*, и бива утврђен Символ вере као што је и био предат од стране прва два васељенска сабора. На крају је прихваћено да је римски папа један од пет патријараха Васељенске цркве.

V. ОСТАВКА ПАТРИЈАРХА ФОТИЈА

Одлуке Сабора из 879–880. године, које су потврдиле повратак патријарха Фотија на цариградски престо, примили су сви у Византији, осим неких изузетака, као што су били фанатични игнатијевци епископи, које је прогнао цар. Противно, припадници блаже струје игнатијеваца признали су Фотијев повратак и прихватили га као законског патријарха града Цариграда. Фанатични игнатијевци, предвођени митрополитом неоксаријским Стилијаном Мапом и Смирнским Митрофаном, отцепили су се упркос Фотијевим покушајима да то спречи.

Дана 29. августа 886. године, Цар Василије I Македонац (867–886) умире, или после болести¹⁴⁹ или од последица рањавања у лову.¹⁵⁰ Василија I су на византијском престолу заменили синови Лав и Александар. Међутим, стварни владар је био само Лав, јер се његов брат предао уживању не интересујући се за државна питања.¹⁵¹ Наследник цара Василија I, Лав VI Мудри (886–912)¹⁵² је принудио патријарха Фотија да да оставку. Фотијеву оставку прочитали су магистар Андреја и логотет Јован Агиополит, званично са амвона Свете Софије, и она је одмах била усвојена. Разлози другог Фотијевог уклањања нису јасни. Као могући разлози могу се сматрати следећи: прво, односи се на наведену посланицу римског папе Стефана V, коју је добио цар Лав. Да ли је Лав

¹⁴⁹ Син. Теоф. 351, 22 и даље. – Генсисијс 91, 29 и даље. – Иоанис Скилитзис 170, 47 и даље.

¹⁵⁰ Живот Евтимија 3, 14 и даље. – Лав Граматик 261, 1 и даље.

¹⁵¹ Односи између браће су у неким случајевима били чак и непријатељски. Свакако је погрешно мишљење да је Лав VI одузео брату за неко време место савладара (као што мисли Runciman, *Romanus Lecapenus* 45). О томе видети: G. Ostrogorsky, *Историја Византије* (на грчком), том II, Атина, 1989, стр. 290, 291, напомена 85.

¹⁵² Цар Лав VI Мудри, Фотијев ученик, добио је изванредно образовање и радо се бавио књижевним радом. Написао је теолошка предавања, надгробно слово оцу (изд. J. Vogt – I. Hausherr, *Oraison Funèbre de Basile I par son fils Léon VI, Orientalia Christ, 26, 1, / = Gr. 77/, Roma 1932) и приручну војничку књигу, "Tactica" (изд. R. Vari, *Leonis imperatoris Tactica 1–2 /Const, I–XIV, 38, Budapest 1917–1922 – недовршено издање/ и M.P.G. 107, 672–1120).**

исто мислио што и игњатијевци? Ако неко прихвати да је био њихов истомишљеник и, као и они, био папофил, онда је јасна целокупна његова политика, без икаквих додатних објашњења. Царски саветник игуман и синђел Евтимије, био је у добрим односима са студитима,¹⁵³ који су били управитељи "зилота", игнатијевци и папофили.¹⁵⁴

Друго, питање се односи на архиепископа Теодора Сантаварина. Теодор је пријавио Лава његовом оцу Василију I док је још био наследник, да је имао намеру да га убије. Као разлог за то, наводи се Теодорова намера да уклони наследника и да на његово место доведе другог. После тога, Лава су притворили и претила му је опасност да буде ослепљен. Мада је Фотије био са њим (Лавом), сматрало се да је умешан, јер је Теодор био његов пријатељ. Када је постао владар, Лав је одредио испитивачку службу, која је утврдила кривицу и осудила Теодора на прогонство.¹⁵⁵ Како су хронографи (игнатијевци) испричали догађаје, они су просто несхватљиви. Постају јасни једино када неко прихвати да се радило о завери. Ако је пријава Теодора Сантаварина била истинита, онда је завера била против Василија Македонца, који је био под утицајем Фотија и његових пријатеља. Дакле, завера је долазила од игнатијеваца, који су, знајући намере наследника Лава, хтели да га доведу на царски престо.

Лав је био изабраник игнатијеваца. Био је свестан њихових жеља и, можда, човек који би најбоље спровео њихове захтеве. Ако је пријава Теодора била лажна, тада је завера против Лава долазила, можда, од Фотијевих пријатеља, који су, знајући шта игнатијевци мисле о Лаву, желели клеветом да спрече његов долазак на византијски царски престо. Свакако, Теодор Сантаварин је вероватно био само оруђе ове завере. Било како било, Лав се представља као истомишљеник игнатијеваца.¹⁵⁶ Треће, Лав је био Фотијев ученик, и вероватно би личност великог патријарха ограничавала његову слободу. Изгледа да Лав није волео Фотија.¹⁵⁷ Четврто, Лав је хтео да

¹⁵³ Видети: *Vita Euthymii*, издање De Boor, 1888.

¹⁵⁴ О зилотима (ревнитељи) видети: Василиос Стефанидис, *Црквена историја* (на грчком), Атина, 1978, параграф 22, напомене 1 и 6.

¹⁵⁵ Син. Теоф. издање Бон, стр. 349 и даље, 354 и даље.

¹⁵⁶ В. Стефанидис, *Црквена историја*, 367, 368.

¹⁵⁷ Први Ј. Негенгоџер говори о мржњи Лава према Фотију и као узрок даје догађај са Теодором Санатаваринсом. Видети: *Photius*, том II,

доведе на патријарашки престо свог брата Стефана, кога је Василије спремао за ово место, како би два водећа места у византијској држави припадала једној породици. Прве ствари које је Лав VI урадио својим доласком на престо биле су свечани и часни повратак моштију цара Михаила III кога је убио отац, у храм Светих Апостола где су иначе били ковчези византијских царева,¹⁵⁸ повратак официра које је Василије прогнао, додела чина логотета оцу његове љубавнице Зоје Карвоноисине, Јерменину Стилијаносу Заутзису (+896), затварање Теодора Сантаварина у манастир, уклањање Фотија и благонаклоност према Фотијевим непријатељима, игнатијевцима. Суд који се састао да би осудио Теодора Сантаварина признао је невиност патријарха Фотија. Патријарх је тада прогнан у манастир Јерију, а Теодор Сантаварин у Атину. Као за време првог Фотијевог уклањања (867. или 869), тако и после другог, за време Лава VI, игнатијевци¹⁵⁹ су позвани из прогонства. Они су опет покренули питање канонизације Фотијевих хиротонија. Лавова строгост према противницима није утицала на патријарха Фотија који се у ово доба бавио теолошким радовима као што је "Мистагогија о Светом Духу", дело са којим ћемо се детаљније бавити и анализирати га онолико колико нам овај рад дозвољава, јер је дело које припада времену његовог другог патријарховања. Временом, Лавово понашање према Фотију се значајно променило, те је због тога и Фотијев нећак Николај позван да се врати из прогонства, и додељено му је место "мистика", односно, личног секретара цара.¹⁶⁰ Та промена је зажена и у сећањима Лава свог умрлог оца. Све промене су свакако извршене из политичких разлога. Лав је схватио да прогнани нису

Regensburg 1867/9, стр. 668 и даље, 672 и даље. F. Kattenbuch почетак Лавове мржње према Фотију ставља хронолошки раније, почетком његовог другог патријарховања, тј. "већ око 880." у Herzog – Hauck том XV, 1904, стр. 385. Историчар G. Ostrogorsky такође прухвата ту мржњу али је не одређује хронолошки. Видети: Geschichte des byz. Staats, 1940, стр. 170. F. Dvornik уопште не говори о мржњи. Видети: The Photian Schism, 1948, стр. 245.

¹⁵⁸ Иоанис Скилитзис, 172, 80 и даље. Син. теоф. 352, 4 и даље. Како И. Скилитзис каже на томе је учествовао и патријарх Стефан I (886–893). Дакле, повратак моштију је био после Фотијевог уклањања.

¹⁵⁹ О тврдим игнатијевцима написао је J. Hergenröther, Photius, том II, стр. 702 и даље, видети и 686 и даље.

¹⁶⁰ Вл. Фидас, Црквена историја (на грчком), Атина, 1977, стр. 70.

само најспособнији, него да представљају идеале већине становништва царства. Упркос жељи игнатијеваца, Лав није следио њихову тактику, већ је у њима тражио само потпору да би предложио свог млађег брата Стефана, који је имао 16 или 18 година,¹⁶¹ за патријарашки престо уместо Фотија.¹⁶² Разумљиво је да поводом своје одлуке Лав није могао да очекује саветовање Фотијевих пријатеља, али такође због ње није могао ни да обнови питање пуноважности извршених хиротонија Фотија, као што су то захтевали игнатијевци. Уосталом, и његовог брата Стефана рукоположио је за ђакона патријарх Фотије, а Теофана Кападокијског, који је хиротонисао Стефана за патријарха, такође је хиротонисао Фотије.

Да би решио питање признавања Фотијевих рукоположења и истовремено питање признавања брата као патријарха, цар Лав VI Мудри је одмах сазвао Фотијеве пријатеље на Сабор, на коме је присуствовао и митрополит неокесаријски Стилијан Мапа, на коме је патријарх осуђен као безбожник, тиранин и незаконит патријарх.¹⁶³ Пошто су строги игнатијевци имали супротно мишљење од цара, јер нису хтели да признају Фотијеве хиротоније, договорили су се са царем да тражс решење од папе Стефана V, коме су написали писмо одмах, 886. године. Данас је сачувана посланица водског игнатијевца, неокесаријског Стилијана Мапе Стефану V.¹⁶⁴ Чудно је да цар пише папи да је Фотије оставио патријарховање жељан монашке тишине, а Стилијан пише да је скинут са трона и осуђен. Када је папа Стефан V следеће 887. године

¹⁶¹ Cf. Adontz, у Byzantion, том VIII, стр. 508. F. Dvornik, *The Photian Schism*, стр. 250.

¹⁶² Према Grégoire, *Neuvième siècle*, 549 (видети такође *Byz. 8 /1933/ 503*, напомена 2) и A. Vogt, *Note sur la shronologie des patriarches de Constantinople au IXe – et au Xe – siècles*, *Echos d'Orient* 32 (1933) 276. Стефан је дошао на патријаршијски престо децембра 887. године. V. Grumel, *La chronologie des événements du règne de Léon VI*, *Echos d'Orient* 35 (1936) 10 и даље, подржава новим закључцима хронологију коју су прихватила старија истраживања да је, дакле, Стефан постао патријарх децембра 886. године, неколико месеци после доласка на царски престо Лава VI Мудрог; видети такође Grumel, *Reg. II*, стр. 130 (18. децембар 886). Такође Г. Коља, *Биографија Стефана I васељенског патријарха (886–893)*, G. Ostrogorsky, *Историја Византије (на грчком)*, том II, Атина, 1989, напомена 84, стр. 290.

¹⁶³ Г. Кремос, *Историја схизме (на грчком)*, том II, Атина, 1907, стр. 399.

¹⁶⁴ Mansi, XVI, 425 и даље.

добрио посланице, одмах је одговорио 888. године тражећи детаљније вести о догађају.¹⁶⁵ Папа Стефан V је бранио Фотија и није хтео да буде у контакту са патријархом Стефаном I, све док му овај није послао копију одлуке, у којој стоји да је Фотије добровољно оставио патријарашки престо.¹⁶⁶ Папа Стефан је признао Фотијевог наследника Стефана I, кога је Фотије рукоположио, што је изазвало непослушност строгих игнатијеваца.¹⁶⁷ Постоји такође и друга Стилијанова посланица истом папи 889/890. године.¹⁶⁸ Из ових посланица се види, прво, да се Стилијан показао спреман да преко препорука папи олакша ситуацију и, друго, да папа Стефан није одлучио о овом питању које су му поставили. О томе је одлучио наследник папе Стефана V, папа Формоз (891–896). Он је наставио оштро понашање папе Марина и Стефана и заиста је задржао важност папиних одлука према патријарху Фотију.¹⁶⁹ У складу са овим одлукама, одговорио је папа Формоз 892. године у вези питања Фотијевих хиротонија.¹⁷⁰ Папа дотичне клирике није признао. Тако се брат Лава Мудрог Стефан није могао сматрати патријархом Цариграда. Поводом тога, папа Формоз је послао у Цариград епископе Романа и Ландулфа Капујског, као и свог верног Петра да се о томе расправе са Стилијаном и Теофилактом Ангирским.¹⁷¹ У међувремену патријарх Стефан I је умро (17. маја 893. године). Стефана је наследио игуман Антоније II Кавлеас (893–901), кога је рукоположио патријарх Игнатије. Патријарх Антоније II је одмах сазвао Сабор у Цариграду (893/894), који је прихватио као законите оне клирике које је патријарх Фотије хиротонисао.¹⁷² Велики патријарх је морао да проведе своје последње дане у далском манастиру Армонијана (Арменијана – Ἀρμονιαῶν) или Вордона (Ворδωνος), где га је затворио ње-

¹⁶⁵ Mansi, XVI, 436 и даље.

¹⁶⁶ Хр. Константиnidис, Патријарх Фотије, отац схизме или апостол уједињења? (на грчком), часопис "Ортодоксија", 1946, стр. 26.

¹⁶⁷ F. Dvornik, *The Photian Shism*, стр. 230.

¹⁶⁸ Mansi, XVI, 437 и даље.

¹⁶⁹ Папа Формоз није поново анатемисао Фотија. Ако су се папе Марин I и Стефан V задовољили само повратком важности Сабора из 869. године и нису издали нову анатему против Фотија, нормално је да га није ни папа Формоз издао сада када је Фотије био скинут са цариградског престола. Видети: Mansi, XVI, 440.

¹⁷⁰ Mansi, XVI, 440 и даље.

¹⁷¹ Г. Кремос, *Историја схизме*, стр. 400, 401.

¹⁷² Mansi, XVIII, 130, J. Hergenröther, *Photius*, том II, стр. 697 и даље.

гов бивши ученик.¹⁷³ Дана 6. фебруара 892. године Свети Фотије се упокојио.¹⁷⁴

Неколико дана након смрти, мошти патријарха су пренете и сахрањене у храму Светог Јована Претече у Цариграду, близу манастира Еримија, где се вршила свечана Света Литургија. Света Православна црква уврстила је Светог Фотија међу светитеље. Његово свето име је унето у Синодикон Православља, из којег се сваке године у недељу Православља чита овако: "Игнатију и Фотију, најсветијим православним патријарсима, вечан спомен!" У Синодикону се још каже: "Све што је писано или говорено против светих патријараха: Германа, Тарасија, Никифора, Методија, Игнатија и Фотија – анатема".¹⁷⁵

Потпуни мир са Римском црквом постигнут је за време папе Јована IX (898–900), тек 899. године када се Стилијан Неокесаријски помирио са њим и Фотијевим истомишљеницима за време патријарховања Антонија II Кавлеаса (893–901). Тада се потпуно вратио мир у Византијску цркву – помирењем фотијеваца и игнатијеваца. Између 893–896. године цариградски престо је за време слабих патријарха Стефана I и Антонија II, споразумом бугарског владара Симеона са папом Формозом,¹⁷⁶ опет изгубио Бугарску цркву. Бугарска црква је под цариградским утицајем 927. или 932. године дефинитивно збацила врховну власт Римске цркве успостављањем брачне везе бугарског краља Петра са грчком принцезом.

¹⁷³ Син. Теоф. 354, 3 и даље – Иоан. Скилитзис 171, 74. И. Карагианопулос, Историја Византијске државе (на грчком), том II, Тесалоники, 1987, стр. 316.

¹⁷⁴ Датум Фотијеве смрти не зна се тачно. Отац Х. Василовулос (Велики Фотије, Атина, 1987) сматра да је Фотије умро 891. године. Професор Д. Тзамис (Црквена граматиологија, Тесалоники, 1986) наводи 893. годину. За неке друге (И. Алексију, Велики Фотије, Атина, 1968) Фотијева смрт се датира тек касније и то око 897. или 898. године. R. Jenkins, показао је да је Фотије умро можда 6. фебруара 893. године, свакако не пре 893. године. (Dumbarton Oaks Papers, 19, 1965, стр. 224 и напомена 30).

¹⁷⁵ Јустин Поповић, Житија Светих за фебруар, Београд, 1973, стр. 114.

¹⁷⁶ Папу Формоза је после смрти анатемисао папа Стефан VI (896–897). Ископао је његово тело, исекао му главу, запалио и бацио у реку Тибар, као истински изасланик Христа. Видети: А. Димитракопулос, Историја схизме (на грчком), Leipzig, 1867, стр. 15.

VI. ПОСЛЕДИЦЕ СУКОБА РИМА И ЦАРИГРАДА У ОДНОСИМА ИСТОЧНЕ И ЗАПАДНЕ ЦРКВЕ

Питање патријарха Фотија проузроковало је разбијање Икономиста (= политичари или умерени) и акривиста (= зилота) у Византији и помогло наглашавање примата власти римског престола и римских захтева по питању Бугарске. Ово питање је окупирало Цркве Истока и Запада у другој половини IX века, и завршило се потпуним наметањем Фотијевих погледа и њихових истомишљеника колико против зилота игнатијеваца, толико и против захтева папске столице. Свађа између икономиста и зилота била је неизбежна расправа либерала и конзервативаца у Византији, која се увек завршавала изрицањем и одбијањем оштрих ставова. Била је то, дакле, уобичајена ствар. Са друге стране, свађа између престола Рима и Цариграда не може да се сврста међу уобичајене сукобе које су два престола до сада имала, јер је Источна црква са једне стране једним гласом огласила и синодичким путем показала своје инсистирање у предању са којим се папски примат избацује уредбом Пентархије патријараха, а са друге стране скренула пажњу Сабора писмом и избацила новотарије уведене на Западу, а највише учење *Filioque*. Понор између Истока и Запада ширио се стално због немогућности Франака да схвате право учење Цркве које је било под утицајем грчког духа. Избацивање *Filioque* од стране папе Лава III (795–816) био је тихи глас за велики Запад, који није могао да изађе изван граница Италије. Снага франачких царева и њихово развијање црквене и светске власти папизма помогли су удаљавање Западне цркве од извора православног предања Истока.¹⁷⁷

Иако се у почетку противио таквим ставовима франачке државе против Грка, папски престо их је на крају ипак прихватио. Папа Никола I је после обавештења одлуке Фотијевог сабора у Цариграду из 867. године, посланицама упућеним царевима Карлу Ћелавом и Лудовику Германику, тра-

¹⁷⁷ О овом ставу франачке државе против Грка видети: *Libri Carolini* – архиепископ Нинсари, *Annales*, а, 867. M.G.H., SS, I, 475.

жио од епископа двеју држава укидање осуда Грка против Западне цркве.¹⁷⁸ Папа Никола је тражио од архиепископа Liutverta да сазове сабор који би осудио став Грка против Западне цркве. Liutverta је тада сазвао сабор немачких епископа, (мај 868), који је дао одговор "грчким клетвама".¹⁷⁹ Епископи немачког дела Франачке државе саставили су одговор, који приказује учење Запада о догми Свете Тројице, целибату клира, посту Велике Четрдесетнице, брзе (наједно) хиротоније, браде клирика и др.,¹⁸⁰ али су систематски одбијали да одбаце папски примат.¹⁸¹ Карактеристично је да је Никола I дао архиепископу Нинстаги да организује борбу против Грка у Франачкој држави. Нинстаги је написао дело против Грка и противио се жељама цариградског престола.¹⁸² Уједињсње у Цркви је сада зависило од могућности римског престола да прилагоди латинску и франачку теологију на Западу на тлу црквеног предања.

¹⁷⁸ Видети: Jaffé, *Regesta Pontificum Romanorum*, 2879, 28–82.

¹⁷⁹ *Annales Fulda*, a. 868, M.G.H. SS, I, 380.

¹⁸⁰ Migne, P.L. 119, 1201–1212, "Episcoporum Germaniae contra Graecos responsio".

¹⁸¹ Сличних одговора имамо и на два дела: Aeneae Parisiensis, "Liber Adversus Graecos" (P.L. 121, 685–762) у Ratramni. "Contra Graecorum Opposita" (P.L. 121, 225–346), и у једном и у другом спису имамо учење Франака о исхођењу Светог Духа, о посту Велике Четрдесетнице, хризме, бради клирика, целибату клира и др.

¹⁸² Нинстаги, *Annales*, a. 867.

ФОТИЈЕВА ДЕЛА

Свети патријарх цариградски Фотије оставио је иза себе многа значајна дела. Био је савршен тумач старе грчке цивилизације и православног хришћанства. Обновио је догматику у општем смислу, егзегетику и реторику. Био је првак теолошког покрета у IX веку, производ почетке ренесансе наука, и њен сјајан учесник. Дела Светог Патријарха могу се поделити на следеће категорије: поетска, прозна, филолошка, теолошка и номоканонска.¹⁸³

А. Поетска дела

І ЛИТУРГИЈСКА ПОЕЗИЈА

Осам јампских ирмоса канона, (Ирмологија Евстрадијадисова).

Најмање 10 канона Богородици, (Богородичник Евстрадијадисов); дела четвртог канона је издао Pitra (*Analecta Sacra*, I, 1876). Видети и Богородичник Никодима, стр. 111–113, као и П. Керемефс, у песмама патријарха Фотија, Одеса 1900, исти Јерусалимска Библиотека, V, 1894, стр. 473–79, бр. 362.

Кондак Светој Ирени дјеви, (први је издао Pitra, *Anal. Sacra*, I, 1876).

Вероватно цела Служба светом патријарху цариградском Методију, као што је у кодексима (видети: Евстрадијадис "Еклисијастикос Фарос" N, 1951, стр. 326–7) и свако следеће: а) стиховне стихире вечерње, глас δ, б) слава на всјакоје диханије, глас β, в) исто стихире јутрење, глас δ (видети: Месецослов јун, 14. Исто П. Трембелас, Избор грчке православне химнографије, стр. 243–44, и старије П. Керемефс, у песмама Фотија, 1900).

¹⁸³ У овом поглављу бавићемо се уопште Фотијевим делима, придајући нарочиту пажњу делима која непосредно припадају периоду његовог другог патријарховања.

Стихире светом Маркелу апамијском, глас б (изд. Pitra, види горенаведено дело).

Истраживање међу кодексима ће вероватно увећати број овог каталога. Свакако, Свети Фотије се не сврстава међу химнографе наше Цркве, али једно је сигурно да је неоспорни таленат за поезију.

II. СВЕТОВНА ПОЕЗИЈА

А) Песме

1. Лична химна патријарха Фотија Василију императору, глас а', алфабетски (Φωτίου πατριάρχου ὕμνος ἐκ προσώπου Βασιλείου δεσπότη).

2. Химна истог у име Цркве Василију христољубивом цару, глас а', алфабетски (Τοῦ αὐτοῦ ὕμνος ἐκ προσώπου τῆς Εκκλησίας εἰς Βασιλείον τὸν Φιλόχριστον Βασιλέα).

3. Похвална песма истом Василију христољубивом императору, глас β', алфабетски (Τοῦ αὐτοῦ εὐκωμιαστικός εἰς Βασιλείον τὸν Φιλόχριστον δεσπότην).

Налазе се код Migne, P.G. 102, 577–584.

б) Епиграми, у чију оригиналност не можемо потпуно да будемо сигурни (видети, А.Д. Комини, Византијски свети епиграм (на грчком), 1966, стр. 131–132).

Б. Прозна дела

Шеснаест омилија (оригиналне) које се односе на празнике, катихезе, две се односе на напад Руса (860) написане су за време првог патријарховања (861–867). Издао је В. Лаурдас, Тесалоники, 1959. године (о овом питању Библиографију видети: код Н.В. Томадаки, Силавос, стр. 312. Превод омилија на енглески од Cyril Mango, 1959). Омилије се у оригиналу налазе код Migne, P.G. 102, 541–546.

Око 260 посланица, од којих су неке кратке, неке дугачке, многе су реторског и неке историјског карактера, за које се спрема ново издање (старо издање И. Валетас, Лондон, 1864, које треба да се провере и допуне. Библиографија о Фотијевим посланицама, Н.В. Томадаки, Византијска епистолографија, 1955, стр. 55, Силавос, 1961, стр. 312–313. Видети и В. Лаурдас, Опомене на карактер Фотијевих посланица, Е.Е.В.Σ., ΚΑ', 1951, стр. 74–109). Неке посланице издате као Фотијеве

припадају Исидору Пилосијоту (видети, А.П. Керамефс, Фотиака (Photian Themes), Ст. Петербург, 1897). И. Валетас је у свом делу о Фотијевим посланицама издао посланице са коментарима и уводом. Такође, видети оригинал, Migne, P.G. 102, 585–989.

В. Филолошка дела

1. Фотијево дело, које припада времену његовог другог патријарховања (877–886), јесте "*Речник*" или "*Сабирање речи*". Сабирање речи, које више од других припадају рсторима и логографима (Λέξεων Συναγωγή, αἱ μᾶλλον τῶν ἄλλων ρήτορι καὶ λογογράφοις ἀνήκουσιν εἰς χρεῖαν).¹⁸⁴ Фотијева намера није била да напише научни речник него да направи речник за потребе његових ученика да би им тиме олакшао посао приликом читања старих писаца и Светог писма. Тешко је истраживачима да одреде тачно које су изворе Фотије и његови ученици имали када су писали "Речник". Истраживања обављена до сада показала су да је Фотије употребио *Речник Арпократиона* и *Речник Дегенијана*. Такође је употребљено дело Јелија Дионисија "Пет говора о атичким именима", које данас не постоји, *Речник Пафсанија*, хомерске речнике Илиодора и Аполонија, платонске речнике Тимеја и Војита, и трећи и четврти речник Векера. Од Фотијевог Речника познате су нам биле само две трећине. Године 1959. у манастиру Осија Никанора у Козани нађен је рукопис који допуњује Речник. (Видети, Линон Политин, у *Philologus*, 105, 961, стр. 136–144. Поправке Ад. Кораиса у Фотијевом Речнику издао је Ст. Д. Кавадас "у помен К. И. Аманту", 1960, стр. 285–298).

2. Велика библиотека старе грчке византијске књижевности, коју је издао Фотије, позната је као "Библиотека" (*Bibliotheca*) или као "Мириобиблос" (*Myriobiblon*),¹⁸⁵ иако у оригинал-

¹⁸⁴ К. Цанцаноглу, Фотијев Речник, Хронологија, Хирографна традиција, Тесалоники, 1967. О Фотијевом речнику такође видети: Ch. Theodoridis, *Photii Patriarchae Lexicon*, Том I, А–Δ, Berlin–New York (1982), као и К. Tsantsanoglu, *New Fragments of Greek Literature from the Lexicon of Photius*, том 49 (1984), Атина.

¹⁸⁵ Наслов "Библиотека", не изгледа да је настао пре XVI века, док наслов "Мириобиблос" одговара XIV веку. О томе видети: Paul Lemerle, *Le premier humanisme byzantin*, Paris 1971. и грчко издање, Атина 1985, стр. 165, као и предговор за издање R. Henry, *Photius Bibliotheca*, том I, Paris, 1959.

ним рукописима носи наслов "Попис и набрајање књига које смо прочитали, што је захтевао наш вољени брат Тарасије да би добио о њима један општи увид; а она су триста минус двадесет плус један (279). Дело је настало после молбе Фотијевог брата Тарасија и допуњено је између 855. и 858. године (пре него што је Фотије дошао на цариградски престо). Садржи 279 поглавља или написа (обично се називају и "кодекси", од имена које им је дао први издавач целог дела David Hoeschel/ius/ Augustus 1601. или 1602. године), и односе се на књиге идолопоклонских и хришћанских аутора које је Фотије прочитао. (Штампана издања садрже 280 поглавља, зато што погрешно деле поглавље 88, на два дела.)

Свако поглавље почиње речима "прочитана је" (*Lecta est*), као на пример, поглавље 2 "прочитана је Ноносијева историја" (*Nonnosi Historia*). Ретко кад Фотије даје коментаре, обично додаје једну кратку оцену, као у другом поглављу. Нека од "поглавља" садрже кратак резиме садржаја сваке књиге без Фотијевог коментара. Али за око четвртину од 168 писаца чија се дела описују у "Библиотеци", Фотије даје биографске податке и критику (оцену) стила, веродостојност или њихове књижевне вредности. Ове оцене су кратке, оштре, проницљиве и веома их цене млађи научници. Најбитније је то да Фотије често даје опширна резимеа описаних дела, а понекад и одломке који могу бити од неколико до 75 страна у издању R. Henry у серији "Bude".

Од 90 дела старих и византијских световних писаца које Фотије има у својој "Библиотеци", око 60 било би нам данас делимично или уопште непознато да није било њега. Шездесет од тих дела су историјска дела и данас је само девет потпуно спасено.

Али, и за спасена дела Фотијеви коментари дају нам вредне податке, тако да Фотијева "Библиотека" проширује границе наших знања. Међу главне световне ауторе чија је дела спасао Фотије спадају "Персијска" и "Индијска" Ктисијева (кодекс 72), важна историјска дела IV века пре Христа; разне зоолошке и медицинске студије Теофраста (372–282. пре Христа); прва и пета књига дела "О Црвеном мору" Агатархида (II век пре Христа), (кодекс 250); књиге 31–40 универзалне историје Диодора Сицилијана (кодекс 244); неке од митологија "Дијгисис" (разлагање) Конона (кодекс 186); вредне додатке у тексту историчара Аријана (95–175) (ко-

декс 58, 92, 93); драма "Вавилонска" једног Сиријсца из II века као и друго.¹⁸⁶

3. Извод из Црквених историја Филосторгија, од патријарха Фотија (видети И. Валетас, Посланице, стр. 87–88).¹⁸⁷

Г. Теолошка дела

1. Догматска

а) "Приповетка о процвату новонасталих манихеја" (*De Manichaeis recens repullulantibus*). Ово догматско дело Светог Фотија садржи четири књиге и окренуто је против манихеја, који се такође зову и павликијани. Дело је написано за време његовог првог прогонства, после 867. године. У првој књизи написана је историја павликијанске јереси, која се први пут појавила у VII веку у Јерменији. Павликијанци су сматрали за свог вођу апостола Павла и њега су поштовали. Признавали су Бога, који је творац како невидљивог тако и видљивог света. Њихов занос у веровању обара Свети Фотије у следеће три књиге свога дела, и то врло успешно.¹⁸⁸ Дело се налази у Migne, P.G. 102, 15–264.

б) Несумњиво највеће Фотијево теолошко дело јесте његова "Мистагогија о Светом Духу" (*De Spiritus Sancti Mystagogia*).¹⁸⁹ Нама је нарочито интересантна јер је везана за период његовог другог патријарховања, што нам је и главна тема, а и због тога што се у "Мистагогији" налази и Фотијева тео-

¹⁸⁶ Старо издање од Bekker (1824–1825) је штампано у Migne, P.G. 103, 104, са преводом на латински. Последње издање од René Henry у Паризу из 1859. и даље у збирци *Belles Lettres, Collection Byzantine*, о којој треба видети Н. А. Ливадаран, у *Е.Е.В.С.*, 29, 1959, стр. 485–7 и 30, 1960, стр. 584–6 и V. Grumel, "Une nouvelle édition de la Bibliothèque de Photius", *REB*, XVIII, 1960, стр. 214–24. Видети и рад Aubrey Diller, *Photius bibliotheca in Byzantine Literature, Dumbarton Oaks Paper*, 16, 1962, стр. 389–98.

¹⁸⁷ P. Batiffol, "Fragmente der Kirchengeschichte des Philostorgius" *Römische Quartalschrift*, 3 (1889), стр. 252–289 и од истог аутора "Die Textüberlieferung der Kirchengeschichte des Philostorgius" *Römische Quartalschrift*, 4 (1890), стр. 134–143.

¹⁸⁸ Од укупно четири књиге, Н. Grégoire не признаје 1–3. Scharf, *Zur Echtheitsfrage der Manichäerbücher des Photius*, *Byz. Zeitschrift* 44, 1951, стр. 487–94, не прихвата само прву књигу, сматрајући другу и трећу оригиналним. Четврту књигу признају сви као Фотијеву.

¹⁸⁹ "Мистагогија о Светом Духу" се налази код Migne, P.G. 102, 263–391. Постоји такође издање Мистагогије од J. Hergenrother, *Photii Liber de Spiritus Sanctus*, Ratisbonae, 1857.

логија, односно теологија Источне православне Цркве о Духу Светом. После коначне победе Православља (Сабор из 879–880.) Фотије је саставио детаљно побијање учења о "двоструком исхођењу 'чувену' Мистагогију". Цело је, дакле, написано после 879–880. године и то вероватно око 885. или 886.¹⁹⁰

Најбитнија разлика између Византијске цркве и Римске био је осми члан Символа вере, у складу с којим "... у Духа Светога... који од Оца исходи...". Ова догма о исхођењу Светог Духа ослања се на Јованово јеванђеље (15, 26), где се каже да "... Дух истине, који од Оца излази...". Неки Латини су, вероватно већ од V века, веровали да Свети Дух "ex Patre Filioque procedit", што значи да "од Оца и од Сина исходи". То је догма "двоструког исхођења", коју Грци нису хтели да прихвате. Римске папе су у току дугог временског периода делили мишљење Византинаца и нису додавали Filioque Символу. На крају, 1014. године, западни – немачки цар Ерик II је присилио папу Бенедикта VIII (1012–1024) да унесе додатак Filioque у Символ вере.

Патријарх Фотије је био први теолог који је простудирао пажљиво ово питање и написао поводом тога студију "Реч о мистагогији Светог Духа", као и две посланице у којима је жестоко реаговао на додатак не само зато што је то била новотарија коју нису потврдили васељенски сабори већ због тога што је такво мишљење било јеретичко. Фотијеви закључци против двоструког исхођења Светог Духа су изузетно доказани и поставили су темеље византијске полемике о овом питању у следећим вековима.

Фотије је тврдио да, ако се припише исхођење Светог Духа Сину као и Оцу, тиме се стварају два узрока (начела) у Тројици, уништава се тако јединство Светости (Божанства) и враћа се многобоштво. Исто тако, Свети Дух би, према Фотију, био нижи од Сина, који произилази само из једног извора, јер би у том случају и (Свети Дух) произилазио од два Божанска бића. Кад би Дух исходио од Оца и Сина, исхођење од Сина треба да буде или исто са исхођењем од Оца или друкчије. Кад би било исто, онда исхођење од Оца не би било савршено, и сам Отац не би био савршен.

¹⁹⁰ Митрополит псидијски Методије Фуја, Увод у грчко издање Мињеове патрологије, том 101, стр. оа', напомена 138.

Исхођење Светог Духа је "својство или посебност" Очевог ипостаси, зато што је Отац "узрочник што од Њега произилази Логос ипостаси Светог Духа". Ако би Синова ипостас имала такође исту "особитост", тада би престало разликовање између три лица, зато што би сва три лица имала исте "особитости". Требало би тада да се прихвати догма савелијанства, у којој је постојало само једно лице, Иопатор (Υιοπατήρ), који је имао (добивао) повремено облик Оца, Сина и Светог Духа, тако да се потпуно брисала Тројица.¹⁹¹

Такође, кад би требало да се исхођење Светог Духа приписује ипостаси Сина а не и ипостаси самог Светог Духа, тада би Син и Свети Дух престали да буду једносусштни и на тај начин би престала да постоји једносусштност Тројице. У наставку Фотије онажа да постоје опште или заједничке особине (карактеристике) Лица Свете Тројице, али и разлике међу Лицима (лична својства). Тако, ако се исхођење Духа не приписује само Оцу али такође и Сину, тада би његово исхођење било заједничка особина три лика и тако би Дух био истовремено и исхођен и исходио би и био би, дакле, узрок свог исхођења. За Фотија, Отац је извор Сина и Светог Духа не по природи, већ на основу свог ипостасног својства.¹⁹²

Интересантно је да Фотије у својој "Мистагогији" не напада директно Римску цркву. Хвали чак и римске епископе који су признали Символ вере без додатка *Filioque*.¹⁹³

Они који су се после Фотија борили против *Filioque*, углавном су употребљавали ову Фотијеву књигу (Никола Метонски, Андроник Каматирос, Генадије Букарски, као и други).

2. Ерминевтичка

- а) О списима Светог Атанасија
- б) Сећања на посланице Павла¹⁹⁴
- в) Коментари на Матејево јеванђеље.¹⁹⁵

¹⁹¹ Мешање ипостасних својства Оца и Сина, приписујући им исхођење Духа, представља пад у савелијанство (јерес III века) или у полусавелијанство. Савелије је слио три лица у једно, док се Латини ограничавају на Оца и Сина и тако из божанства искључују Духа (Фотије, Мистагогија, Migne, P.G. 102, 289).

¹⁹² Фотије, Мистагогија, Migne, P.G. 102, 293.

¹⁹³ Исто, стр. 380–81.

¹⁹⁴ Видети: Н.В. Томадакис, Силавос, 1961, стр. 314.

¹⁹⁵ Видети: J. Reuss, 1952, као и Лаурдас, Е.Е.В.Σ., 22. стр. 298–300.

Исто тако и белешке на Марково, Лукино и Јованово јеванђеље. Коментари на посланице Павла су само на посланицу Римљанима, Корићанима и Јеврејима.¹⁹⁶

3. Паренетична (опомињска)(омилије)

а) Рођењу Пресвете Богородице

б) Симсону (Сретење)

в) Опис нове цркве Пресвете Богородице – коју је изградио Василије Македонац.

г) Похвала светом Атанасију.¹⁹⁷

4. Амфилохија (Amphilochia), како је представљена у издању С. Икономоса, изазивају дивљење читалаца, колико према Фотију, толико и према Икономосу.¹⁹⁸

С. Икономос обогаћује дело "Амфилохија" предговором (стр. 1–64), где нам даје опширан опис Фотијевог живота, његових дела и библиографије, износиће оштре критике – тамо где је потребно – клеветницима Фотија или пак фалсификаторима црквене историје.

После кратког историјата о разним кодексима и издањима, Икономос наставља испитивања натписа (titulus) о времену¹⁹⁹ и месту, где су "Амфилохије" написане, о њиховој вредности и садржају. Садржај "Амфилохије" су ерминевтичке посланице, догматске, историјске, и посланице другог карактера.

Ерминевтичке посланице заузимају највећи део дела. Догматске се односе на питања о Светој Тројици, о Божјим особинама, о мистагогији Светог Духа, о природи, иностаси, Светом крштењу, Светом причешћу, о икони, о анђелима, о ђаволу, као и друго. Историјска питања се односе како на историју, тако и на поједина питања Старог и Новог завета.

"Амфилохија" кроз 324 "питања" или одговора, спасавају заједно са другим елементима, слику осталог Фотијевог дела из овог периода његовог живота, где је упркос обавезама у

¹⁹⁶ Migne, P.G. 101, 1189–1253.

¹⁹⁷ Омилије се налазе код: Migne, P.G. 102, 547–576.

¹⁹⁸ Из кодекса атонског манастира Велике Лавре, издао је Софоклис К. Икономос, Фотијева Амфилохија, Атина, 1858. године, настављајући рад свог оца Константиноса Иконома. Видети: Migne, P.G. 101, 45–1172.

¹⁹⁹ Састављена збирка припада периоду Фотијевог првог прогонства 868–872. године, и то ближе првом датуму, можда око 867. године. О томе видети, Paul Lemerle, Први византиски хуманизам, стр. 178 и даље.

палати, налазио време да буде, за једну групу пријатеља и ученика, једна врста духовног учитеља.

У почетку Мињеве патрологије штампан је увод Ј. Hergenröther-а (P.G. 101, 1-20), који има одређене предности; најбоље опште представљање остаје увек оно од К. Ziegler, R.E., у 30, "Photios", стр. 727-732. "Амфилохија" почиње уводном посланицом која се упућује Амфилохију, митрополиту Кизика (Cyzici).

Д. Номоканонска дела

1. Номоканон у 14 наслова²⁰⁰ доводи се у везу са именом Фотија и због тога што он има велики значај за црквено и византијско-грађанско право.²⁰¹ Тако о Номоканону пише и Г.Е. Heinbach,²⁰² слично и Ј. Hergenröther.²⁰³

Значај Номоканона се огледа у томе што он надмашује остале канонске зборнике и што је ауторитет патријарха Фотија био изузетно велики: сматра се да је он саставио или допунио Номоканон. Та је књига у X и XI веку преведена на словенски језик.

Треба свакако да се каже да Номоканон није у целини Фотијево дело, коме припада други предговор и допуњавање Номоканона.²⁰⁴

²⁰⁰ О Номоканону видети: Н. Милаш, Номоканонъ патр. Фотия, Киевъ, 1871. Ράλλη καί Ποτλή, Σύνταγμα κανόνων, I, 5-335, В.И. Бенешевича, древне - славянская кормчая, XVI титуловъ безъ толованій, том I, Санктпетербургъ, 1906. Номоканон се такође налази у Migne, P.G. 104, 975-1218.

²⁰¹ V. Narbekov, Nomokanon Konskogo Patriarcha Fotia s tolkovaniem, Kazanj, I, (1899), стр. 228 и даље.

²⁰² Ανεκδοτα, Lipsiae I (1838) стр. LII, "Nullus est per totam Graecorum iurisprudentiam liber, qui Photii nomocanone diutius in manibus virorum doctorum fuerit, tum propter summam eius libri praestantiam, tum propter summam eius libri praestantiam, tum propter singularem et ad veteres canones instituenda vim et auctoritatem".

²⁰³ J. Hergenröther, Photius, Patriarch von Konstantinopel, Sein Leben, seine Schriften und das griechische Schisma. Nach Handschriften und gedruckten Quellen, Regensburg, 1869., стр. 108. "Der Nomocanon des Photius blieb nebst der Canonensammlung bis jetzt eines der vorzüglichsten Rechtsbücher der Griechischen Kirche". Године 1560, Номоканон је преведен на латински језик и 1615. године издан од стране Ch. Justellus, Nomocanon Photii, Paris, са Валсамоновим коментарима. Године 1673. је Номоканон издан од Beveridge и, на крају, 1864. године и 1866. године је издан од Pitra наредбом папе Пија IX.

²⁰⁴ Архимандрит Калист, написао је 1899. године рад "Номоканон Патријарха Фотија", Москва, где се каже да је писац целог дела Фотије.

Ревизија и допуњавање Номоканона у 14 наслова урађено је 883. године.²⁰⁵ Атанасије Пападопулос–Керамефс пише да је Фотије направио ревизију и допунио Номоканон, што је вероватно тачно. Своје мишљење Керамефс развија у томовима А, В, Г и Д својих Аналекта, и то највише у четвртом тому.²⁰⁶

Сумња се, такође, и у оригиналност "Синтагме канона", која је објављена под Фотијевим именом.²⁰⁷

2. Десет питања заједно са толико одговора (*interrogationes decem cum totidem responsionibus*).²⁰⁸

3. Критике и разрешења – пет поглавља.²⁰⁹

Једно и друго Фотијево дело, које је повезано хронолошки са нашим радом али и у вези са његовом борбом против латинских новотарија, јесте Посланица коју је Фотије послао аквилејском митрополиту.²¹⁰ Као што смо видели, свети патријарх Фотије је наставио своју борбу и у време свог другог патријарховања, против оних Латина који су покушавали да унесу нешто ново у православно предање.

Посланица је послата митрополиту аквилејском Јовану 883. или 884. године. Из саме Посланице сазнајемо да је она одговор на писмо митрополита Јована које је упутио Фотију. Митрополит је славио исхођење Светог Духа, као што је то чинио и Фотије и целокупна Грчка црква. Али, како се види, старом угледном митрополиту било је потребно објашњење

Касније је саставио подробну студију под насловом "Учење о Номоканону Светог патријарха цариградског Фотија" објављено у часопису "Неа Сијон" В' (1905) и Г' (1906), да би рекао да је Номоканон у 14 наслова, који се обично приписује Фотију погрешно мишљење. Видети и Ραλλη και Ποτλη, Α' стр. 31–32, и Α', Β', Γ' и Δ' предговор, који, са кардиналом Ј. Hergenröther и Mai, сматрају као аутора Номоканона Фотија. Противно, Z. Lingenthal у свом делу "Ueber den Verfassen un die Quellen des Pseudo-photianischen Nomokanon in XVI Titeln", St. Petersburg, 1885, негира да је Номоканон Фотијево дело.

²⁰⁵ Видети: М.М. Петровић, докторска дисертација са насловом: "Номоканон у 14 наслова и византијски коментатори" (на грчком), Атина, 1970. Други предговор Номоканона, стр. 31–41.

²⁰⁶ А. Пападопулос–Керамефс, Аналекта, том Г' (1897), стр. 4–22 и том Δ' (1963. поново издање), стр. 115.

²⁰⁷ Migne, P.G. 104, 441–976.

²⁰⁸ Migne, P.G. 104, 1219–1232 и И. Валетас, Посланице, стр. 559–571.

²⁰⁹ И. Валетас, нав. дело, стр. 573–575.

²¹⁰ Посланица се налази код: Migne, P.G. 102, 793–822. Видети такође. Laourdas, Basil, "The letter of Photius to the Archbishop of Aquileia", Κληρονομια, 3 (1951), 66–68.

ове догме, и због тога је својим људима послао посланицу Фотију. Због тога, а и због учвршћивања његове вере, патријарх му одговара посланицом. Фотије учвршћује његову веру Светим писмом и сведочанствима Отаца наше Цркве следећим речима: "... јер они од Латина који признају исхођење Светог Духа и од Сина, понижавају (слабе) Светог Духа; (стр. 797), јер и папе Лав I (440–461) и Лав III (795–816) (стр. 797–800) и Адријан II (стр. 817–820) и Јован VIII само су од Оца проповедали; (исхођење Светог Духа) јер, иако су се неки од отаца погрешно изразили против онога што је у Писму, то ништа не значи; мишљења неких отаца не могу се упоређивати са оним вредним у Писму." Држећи се тога као темеља, Фотије објашњава и развија догму о исхођењу, као што то чини и у општој посланици источним патријарсима. Фотије је имао у виду двојицу, *Aeneae Parisiensis*-а²¹¹ и монаха *Ratramni*-ја,²¹² који су углавном употребили дела отаца (Августина, Јеронима, Амвросија) да би доказали исхођење Светог Духа и од Сина, али нејасно (стр. 809 и даље).

Фотије је због овога написао и остала своја полемичка дела, као што су четири књиге против манихеја и она дела против Латина: "О мистагогији Светог Духа", "Против оних из Старог Рима да само од Оца исходи Дух Свети и не и од Сина", против папског првенства, "О Францима и осталим Латинима", где Фотије говори о исхођењу Светог Духа и осталим новотаријама.

Патријарху Фотију се такође, са правом приписује зборник закона познат под називом *Επαναγωγή*,²¹³ који је био у ствари увод у целину законодавства македонске династије. *Επαναγωγή* је ново издање "Прохирона" (*repetita praelectio*), у коме су били унесени закони, издати за време царовања Василија I Македонца.²¹⁴ У већем делу *Επαναγωγή* понавља се Прохирон, али се градиво обнавља и уносе се нови елементи и значајне

²¹¹ "Liber Adversus Graecos", Migne, P.L. 121, 685–762.

²¹² "Contra Graecorum Opposita", Migne, P.L. 121, 225–346.

²¹³ *Επαναγωγή τοῦ νόμου*, издана је 1852. у *Collectio Librorum juris graecorum ineditorum*, Zachariae а Lingenthal. Видети издање: Zepos, *Jus Graecoromanum*, том II, 229 и даље, као и Migne, P.G. 113, 456 и даље. G. Ostrogorsky, *History of the Byzantine State*. Transl. by J. Hussey, Rutgers Univ. Press (1957), стр. 213–214, највише, напомена 2 са библиографијом. Видети и J. Hussey, *The Orthodox Church in the Byzantine Empire*, Oxford (1986), стр. 87.

²¹⁴ *Ὁ πρόχειρος νόμος*. Издан је од Zachariae. Heideid, 1837.

промене. Епанагога је била састављена и објављена 883–886. године и представљала је увод у велико дело "Василике", које је касније издато.

Од великог је значаја чињеница да се први наслови Епанагоге односе на државна питања и углавном на односе државе и Цркве, чија се улога посебно наглашава.²¹⁵ Очигледно је да су постојећи наслови настали под утицајем Фотија, који је у ово време био на цариградском престолу. Државни владар се стара о телесном, а духовни владар о духовном миру грађана. Нема никакве сумње да је творца ове теорије двеју власти био патријарх Фотије. Под његовим утицајем је свакако и то да Епанагога наглашава савршени однос између врховне државне и духовне власти како су је замишљали православни духовни кругови.

Списак Фотијевих дела је неисцрпан, али нека су, на жалост, изгубљена. Изгубљене су многе његове омилије, посланице као и песме. Тако, треба сматрати изгубљеним потпуно, или делимично дела: "Против Јулијана Отпадника", о коме и сам Фотије говори; "Против Леонтија Антиохијског", о коме говори аутор Речника, "Суида", као и друга дијалектичка и философска дела. На крају треба поменути и дело "О противречности", које је такође изгубљено.

²¹⁵ По мишљењу J. Scharf, аутор наслова био је Фотије. Видети: J. Scharf, "Photius und die Epanagoge", *Byz. Zeitschr.* 49 (1956) 385–400, isti "Quellenstudien zum Prooimion der Epanagoge". *Byz. Zeitschr.* 52 (1952), 68–81.

ДОДАТАК

I. ПРАВИЛА ЦАРИГРАДСКОГ САБОРА У ХРАМУ СВЕТЕ СОФИЈЕ (879–880)

Незадовољан Милашевим преводом, у овом поглављу доносим свој превод канона овога сабора у духу савременог српског језика, враћајући истовремено старе српске речи за које мислим да су ближе по значењу речима у грчком изворном тексту.²¹⁶

Правило 1.

Одлучи Свети и Васељенски сабор тако, да ако су неки од свештеника или световњака или епископа из Италије, који бораве у Азији или Европи или Либији, подвргнути забрани или свргнућу или проклетству од стране најсветијег папе Јована – такви и од стране најсветијег патријарха цариградског да буду у истој равни казне, то јест, или свргнути или проклети или одлучени. А такође, оне свештенике или световњаке или из архијерејског и свештеничког реда, било које црквене области, које наш најсветији патријарх Фотије стави под одлучење или свргнуће или проклетство – њих најсветији папа Јован и с њим света Божја црква Римска има да сматра у истој казненој осуди; у одликама првенства (датих) најсветијем престолу Римске цркве и њеном председавајућем да уопште не буде новотарија, нити сада нити убудуће.

Правило 2.

Мада су се све до сада неки од архијереја, спустивши се на изглед монаха, упирали да остану у висинама архијерејства, и док су чинили то, прелазило се преко њих; међутим, овај Свети и васељенски сабор уређујући и тај превид, и враћајући ка црквеним законима тај неуредни поступак, одлучи да ако неки епископ или ако неко други из архијерејског достојанства усхтедне да се спусти на монашки живот и употпуни покајање – такав више да се не позива на архијерејско достојанство. Јер, завети монаха значе послушање и учење, али не

²¹⁶ Превод канона урађен је уз помоћ др М.М. Петровића.

учитељевања или председниковања; они изјављују не пастирствовати друге него да буду пастирствовани. Зато, како је напред речено, установљујемо да више нико од сврстаних у архијерејски списак, и (списак) пастира, себе не спушта на место оних којима се пастирствује и који се кају. Ако се пак неко усуди да то учини после изречења и обликовања сада изложене одлуке, тај сам себе лишивши архијерејског степена, више да се ка ранијем достојанству, које је таквим поступком одбацио, не врати.

Правило 3.

Ако се ко од световњака који, господарећи и презирући божанске и царске наредбе с једне стране, усуди да неког епископа удари или утамничи, било без узрока или и измишљивши узрок, такав нека проклет буде.

ТЕКСТОВИ²¹⁷

а) Орос вере "великог и васељенског Сабора"²¹⁸

Господа и Спаситеља нашега Исуса Христа поштовано и божанско учење у крилима разума и вере, несумњива мисао, утемељено у чистоти, и његових светих ученика и апостола свете одредбе и канонских типова нелутајућом осудом заједно смо изједначили и сачували, и светих и васељенских седам сабора, као и падахнућима истог и јединог Светога Духа управљених и оправљених, проповед и канонских уредба нерањивих и неискварених, најискренијем и непоколебљивим мишљењем ценивши и заједно сачувавши, одбацујемо с једне стране оне који су иступили из Цркве (исцрковљени), с друге стране покоравамо се и имамо вредности прихватања оне који су у једномислију о овим или који су изјавили да учитељи побожности заслужују част и поштовање преподобних. Тако о томе мислећи и проповедајући, покоравамо се и мишљу и језиком претходним оросом најснажније вере хришћана која је стигла од наших отаца до нас и продирућим гласом свима наговештавамо на све стране, не одузимајући

²¹⁷ Акта општег Сабора у Цариграду (879–880) објављена су од: Mansi, XVII, 373–524. НАС. VI, 213–344, Доситеј, Том радости, Јати, 1705, стр. 33–102.

²¹⁸ Mansi, XVII, 516/7, НАС, VI, 333, 336.

ништа, ништа не додајући, ништа не мењајући, ништа не искривљујући. Пошто, с једне стране, одузимање и додавање, ниједне побуђене јереси од лукавства зла, доводи до омаловажавања непознатих и непорочно светогрђе отаца. С друге стране, мењање изопаченим речима одлука отаца је још неприступачније од претходног. Зато овај свети и васељенски сабор светом жељом и праведношћу мисли подан и веран почетном (првом) оросу вере, утемељивши и пробудивши потпору спаса на њој, тако всрујући и проповедајући свима гласно изјављује: Верујем у једног Бога, Оца, Сведржитеља од сада до краја (светог Символа Nikeјско-Цариградског).²¹⁹

Тако верујемо, у овом исповсдању вере смо се крстили, од ње свака јерес је разбијена и разорена што је доказала истинска повест; оне, који тако верују (мисле), браћу и оце и ближње као претходне признајемо. И ако су неки друго излагање, осим овог напоменутог светог Символа, од блажених и светих наших отаца до нас ширили, усуди се да напише и да назове ороса вере, отимајући вредност признања оних неизмерних људи, и истим измишљањима задаће ово, прогласивши верницима ово заједничко учење, или и оних који се враћају од неке јереси, и лажним речима или додавањима или одузимањима потпуно искрививши старост овог светог и поштованог ороса показује се дрзак, према свђ и пред нама изговореног гласа од светих и васељенских Сабора, ако је с једне стране неки од свештеника, у потпуном свргнућу њега стављамо, ако је с друге стране неки од лаика (световњака), онда га шаљемо у анатему.

б) ПРОГЛАШЕЊЕ НИКЕЈСКОГ САБОРА ИЗ 787. ГОДИНЕ КАО СЕДМОГ ВАСЕЉЕНСКОГ²²⁰

Фотије најсветији патријарх рече: "Свстог и васељенског сабора, који се по други пут састао у Витинској Nikeји за време Адријана најблаженијег папе римског и Тарасија светог патријарха цариградског, с једне стране наша Црква увек именује и проглашава и одликује истим почастима са осталих шест светих и васељенских сабора, с друге стране Римска црква (исто тако) као и престоли Истока, с једне стране

²¹⁹ Видети: Радомир Поповић, *Одабрана документа Васељенских Сабора*, Београд, 1993, стр. 11 и даље.

²²⁰ Mansi, XVII, 493, 496. NAC. VI, 316.

слично прихватају и поштују његове догмате, с друге стране о његовом једнакошћу са осталим светим васељенским саборима и његовим проглашавањем као седмог можда код неких постоји сумња; пошто се с једне стране посвуда јавља таква гласина, с друге стране још не знамо истину до сада. Сада дакле, свето изабрано сабрање (збор) свештене браће, пошто су сва добра, очевидним заједничким држањем најсветијег папе Јована нашег брата и духовног оца, дошла до несумњивог краја, ових најпоштованијих изасланика који испуњавају његов престол, и осталих суделујућих архијерејских престола, ако се свима вама чини, да је утврђен и потврђен не само по његовим догматима и пророчанствима, али и по његовом једнаком убрајању са шест светих и васељенских сабора, седми после њих (са њима) и који бива и именује се и носи једнаке почести са њима."

Петар најпобожнији презвитер и кардинал рече: "Желимо вашу светост помињати о светом сабору који се догодио за време најсветијег папе Адријана и Тарасија светог патријарха цариградског о светим и поштованим иконама, да, као у стара времена, једногласно са свим светим Црквама и света Римска црква је поштовала и прихватила и његове догме и пророштва, тако и сада признала зовући га седмим и убрајајући га са осталих шест у свете и васељенске саборе. И онај који се не држи тако и не зове свети и васељенски сабор по други пут у Nikeји седмим, нека је анатема."

Свети Сабор рече: "Долично је после свега догођеног прихватања и уједињења Римске цркве, посредовањем најсветијег патријарха нашег Фотија, а на овој теми сложити се са нама, као да није постојала несугласица међу нама. А онај ко не мисли тако и не зове свети и васељенски сабор по други пут у Nikeји седмим, као што и најпобожнији презвитер и кардинал претходно рече, нека је анатема."

в) КАНОНСКО УСПОСТАВЉАЊЕ И ПРИЗНАЊЕ ПАТРИЈАРХА ФОТИЈА И ПОНОВНО УЈЕДИЊЕЊЕ РИМСКЕ ЦРКВЕ²²¹

Желимо пред сабором да се прогласи, да Сабор који је био (настао) за време Адријана у Риму и Цариграду против најсветијег патријарха Фотија од сада је прогнан и неважећи

²²¹ НАС. VI, 296, 313, 224, 289.

и несигуран и не убраја се са другим светим саборима.²²² Свети сабор је одговорио: Ми смо делима одрекли и одбацили и анатемисали од вас назван сабор, уједињени са Фотијем најсветијим нашим патријархом, а оне који нису одбацили оно што је било написано и речено против њега предајемо анатеми... Свети сабор је узвикнуо: Сви тако слави­мо (мислимо), сви тако проповедамо, сви се у овима радујемо; у овом поглављу најсветијег папе Јована смо се обрадовали од свих осталих. Пошто смо ми, као што рекосмо много пута и раније, да најсветији папа Јован одобри уклоњење оних незаконитих, анатемисали и одбацили све што је написано и речено против нашег најсветијег патријарха – ујединили смо се са њим и постали учесници и сарадници. А поново сада страшније и важније анатемишемо и одбацујемо све што је против њега, а оне који од сада прихватају ово предајемо у исту анатему... Свети сабор је узвикнуо: Ми, они који смо с једне стране били стварно уједињени од почетка, никада се нисмо разишли са нашим светим владиком и васељенским патријархом (Фотијем), али смо постали спремни радо просипати нашу крв ради њега онима који су хтели да њу траже; и сви који смо с друге стране примили неку неслогу против њега, много сазнавши о нашем претходном мишљењу и расположењу, сада сведушним срцем и чврстим веровањем себи приписујемо (њега) и као архијереја и владика и пастира, и оне, који се у томе двоуме, сматрамо да су одбачени и да су непријатељи Цркве... Петар најпобожнији презвитер и кардинал рече: "Ево сада као што су најсветији Патријарси Истока пре послали саборске посланице, потврдивши и прихвативши Фотија најсветијег патријарха, исто тако и наш владика васељенски папа послао је посланицу, коју сте пре чули, једногласно о свим са напоменутих најсветијим Патријарсима о прихватању и повратку поменутог најсветијег Патријарха, и има њега за брата и саслужитеља..." Свети Сабор рече: "Ми не једанпут, нити двапут, него много пута рекли смо, као и пре ове нај­часније посланице и ујединили смо се са Фотијем најсветијим нашим Патријархом и нераздвојени остајемо њему за све данс нашег живота, а оне које не прихватају његово свето и канонско и законито архијерејство, сматрамо и рачунамо као

²²² Iz Commonitorium – а папе Јована VIII.

туђе побожности и канонским правилима. А сада захваљујемо Богу и најсветијем папи Јовану, као сложном и једномисленом нама у свакој прилици у нашој Цркви, и обухватајућег и поштујућег и сведушним расположењем уједињеног са Фотијем најсветијим нашим владиком и архијерејем."

г) ЗАБРАНА НОВОТАРИЈА И ИЗМЕНА ПРВЕНСТВА ЧАСТИ РИМСКОГ ЕПИСКОПА²²³

Правило 1.

Одлучи Свети и Васељенски сабор тако, да ако су неки од свештеника или световњака или епископа из Италије, који бораве у Азији или Европи или Либији, подвргнути забрани или извргнућу или проклетству од стране најсветијег папе Јована – такви и од стране Фотија најсветијег патријарха цариградског да буду у истој равни казне, то јест, или извргнути или проклети или одлучени. А такође, оне свештенике или световњаке или из архијерејског и свештеничког реда, било које црквене области, које наш најсветији патријарх Фотије стави под одлучење или извргнуће или проклетство – њих најсветији папа Јован и с њим света Божија црква Римска има да сматра у истој казненој осуди; у одликама првенства (датих) најсветијем престолу Римске цркве и њеном председавајућем да уопште не буде новотарија, нити сада нити убудуће.

д) ПОШТОВАЊЕ СТАРИХ ОБИЧАЈА ПОМЕСНИХ ЦРКАВА²²⁴

Свети Сабор рече: Сваки престо је имао неке старе предане обичаје и не треба због њих међусобно свађати се и препирати се. Пошто с једне стране Римска црква чува њене обичаје и тако доликује; са друге стране и Цариградска црква чува неке своје обичаје, које је преузела одозго, исто тако и престоли Истока. Ако дакле, с једне стране Римска црква никада (неког) од световњака није одобрила за архијереја, да сачува то; пошто доликује да се не осрамоте забране отаца. Како са друге стране ни источњаци нису ово сачували, нити код нас света Црква Цариградска (сачувала), пожелимо с једне стране увек од клирика и монаха, уздићи такве, тако да

²²³ Mansi, XVII, 497, HASC, VI, 320. PПC. II, 705.

²²⁴ Mansi, XVII, 489, HASC, VI, 312.

ће архијерејски глас доћи на њих; ако с друге стране међу њима нема таквих, а у реду световњака показују се способнији, нико, остављајући способније и вредније, неће привући свој глас ка неспособним и горим по вредности.

ЗАКЉУЧАК

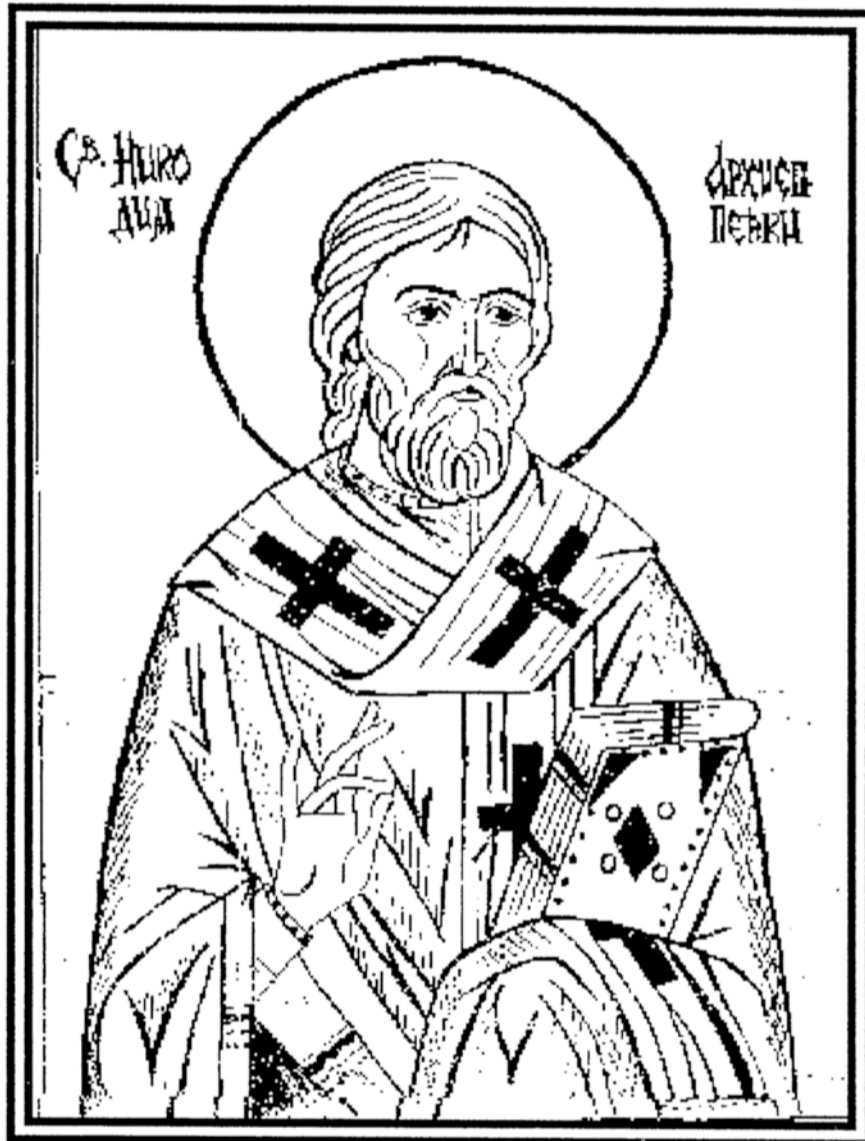
Избором Фотија за цариградског патријарха у IX веку, проузрокована је подела на икономисте и зилоте унутар Цариградске цркве, што је дало повода папској Цркви да обнови своје захтеве по питању Бугарске и Илирика, и истовремено је покушавала да у православну Бугарску унесе своје јеретичко учење. Против тога је устао патријарх Фотије, а са њим и сва Православна источна црква. Ово питање које је преокупирао Цркве Истока и Запада у IX веку завршило се потпуном Фотијевом победом, како против игнатијеваца (унутар Источне цркве), тако и против захтева папске Цркве. Бугарска црква је враћена Цариграду, а папски примат је избачен уредбом Пентархије патријараха, који је папу уврстио као равног међу пет патријараха Цркве.

Расцеп између двеју Цркава створен за време папе Николе I (867) нестаје Васељенским сабором (879–880) и у Цркву се враћа потпуни мир. Скоро је доказано да до "другог Фотијевог расцепа" никад није дошло. Патријарх Фотије се искрено и истинито помирио са папом Јованом VIII, и на Сабору (879–880) званично је утврђено то помирење. Фотије од тада више никада није био анатемисан од папе. Штавише, кад је био смењен због политичких разлога од стране цара Лава VI Мудрог, папа Стефан V га је бранио и није хтео да успостави односе са његовим наследником Стефаном I, млађим братом цара Василија, него само када је Стефан послао папи Фотијеву изјаву да сам оставља патријарашки престо. Када се Фотије упокојио, био је у заједници са Римском црквом. Што се пак тиче Фотијевог Сабора из 879–880. године, тај Сабор по нашем мишљењу има свако право да се назива Васељенским, јер се и он као и остали васељенски сабори бавио питањима вере. Јасно је да је овај Сабор ресио, пре свега, питања вере наше Цркве, доносећи одлуке од општег васељенског значаја за целу Цркву, а које ми данас признајемо и славимо.

Личност великог цариградског патријарха Фотија до сада је злоупотребљавана од стране Западне цркве. То се највише

дешавало у средњем веку и Западној цркви је служило као оружје против Православног Истока. Тада је створена теорија о другом Фотијевом расцепу да би се Запад ослободио од свог потписа помирења на Фотијевом Сабору. Тада су створила и "историјска" документа која би наводно доказала Фотијеву кривицу. Временом су научници дошли до нових извора и до нових чињеница које обарају досадашња мишљења о личности Светог патријарха. Радује нас то да се до нових чињеница дошло код римокатоличких научника који сада признају, а документима доказују, да Фотија треба признати као великог црквеног мужа, свезналог хуманисту и истинитог хришћанина спремног да опрости својим непријатељима и узме у своје руке заставу помирења. Треба, дакле, од почетка написати историју о овом великом Грку, апостогу уједињења.

СКРАЋЕНИЦЕ

1. **Byz. Zeitschr. (B.Z.)** – **Byzantinische Zeitschrift**, Leipzig, 1892–1939 – München 1950 и даље.
2. **Byz.** – **Byzantion**.
3. **Ε.Ε.Μ.Σ.** – Ἑλληνικὴ εἰσαγγελία Μακεδονικῶν σπουδῶν.
4. **Ε.Ε.Θ.Σ.Λ.** – Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.
5. **Ε.Ε.Β.Σ.** – Ἐπετηρὶς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν (Ἀθῆναι 1924 и даље).
6. **ИП** – Исторически преглед, Софија.
7. **Mansi** – **Mansi J.D. Sacrorum conciliorum nova et amplissima collection, Florentiae et Venetiae 1759–1794.**
8. **M.G.H.** – **Monumenta Germaniae Historica (Hannoverae – Lipsiae 1826. и даље).**
M.G.H. Epp. – **Epistolae**
M.G.H. SS – **Scriptores**
M.G.H. LL – **Leges**
9. **P.G.** – **Patrologiae cursus completus, series Graeca, Migne J.P. (Parisiis 1857. и даље).**
10. **P.L.** – **Patrologiae cursus completus, series Latina, Migne J.P. (Parisiis 1844. и даље).**
11. **Р.И.Σ.** – Γ.Α. Ράλλη καί Μ. Ποτλῆ, Σύσταγμα τῶν θείων καί ἱερῶν κανόνων, τ. 1–6, Ἀθῆναι 1852–1859.
12. **REB** – **Revue des Etudes Byzantines, Paris 1943 и даље.**
13. **НАС** – **Hardouin, J. Conciliorum Collectio Regia Maxima... 12 vols. Parisiis 1715.**
14. **Sin. Teof.** – Настављачи Теофана.

ИЗВОРИ

1. Ἀναστασίου Ε. Ἰωάννου, Βίος Κωνσταντίνου – Κυρίλλου, Βίος Μεθοδίου, Βίος Κλήμεντος Ἀχρίδος, Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς Θεολογικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Τόμος Ις, Θεσσαλονίκη 1968.
2. ВЪПУСКЪ ВТОРОЙ, ПРАВИЛА СВ. ПОМЪСТНЫХЪ СОБОРОВЪ съ толкованіями, Москва 1881.
3. Φωτιје (+ 810–891)
 - I. Ἐπιστολαί.
Издање: Π.Γ. 102, 585–989.
I.N. Βαλέττας, Φωτίου τοῦ σοφωτάτου καὶ ἀγιωτάτου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ἐπιστολαί, Λονδίνον 1864.
A. Paradopoulos–Kerameus, Sanctissimi patriarchae Photii archiepiscopi Constantinopoleos epistolae XLV, Petropoli 1896.
B. Λαούρδας, A New Letter of Photios to Boris, Ἑλλανικά 13 (1954) 263–265.
N. Τωμαδάκης, Βυζαντινὴ ἐπιστολογραφία, Ἀθήναι 1969, 223 – 231.
Δ. Ζακυθηνός, Βυζαντινὰ κείμενα (Βασικὴ βιβλιοθήκη 3), Ἀθήναι 1957, 112–121 (ἀποσπάσματα = одельци).
 - II. Ὁμιλίαι
Издање: Β. Λαούρδας, Φωτίου ὁμιλίαι, Θεσσαλονίκη 1959.
Ε.Ε.Μ.Ξ.Σ. Ἀριοτάρχος, Τοῦ ἐν ἀγίοις πατρός ἡμῶν Φωτίου πατριάρχου Κων/πολεως λόγοι καὶ ὁμιλίαι ὀγδοήκοντα τρεῖς, 1–2, Κων/πολις 1900–1901.
Δ. Ζακυθηνός, нав. дело 102–111.
N. Τωμαδάκης, Συλλάβιον βυζαντινῶν μελετῶν καὶ κειμένων, Ἀθήναι 1964, стр. 71–75 (Ἐκφρασις τῆς Νέας Ἐκκλησίας).
 - III. Βιβλιοθήκη ἢ Μυριόβιβλος
Издање: R. Henry, Photius, Bibliothèque I–VI, Парис 1959, 1960, 1962, 1965, 1967, 1971.
 - IV. Διήγησις τῆς νεοφανοῦς τῶν Μανιχαίων ναβλαστήσεως.
Издање: W. Wolska – Conus, De Photius, très saint patriarche de Constantinople, Récit abrégé de la récente réapparition des Manichéens, Travaux et Mémoires 4 (1970) 120–173 (ca преводом на француски).
 - V. Ad. Amphiloichium, P.G. 101 (изд. Sophocles Oikonomos), Athens, 1858.

- VI. *Mystagogia*, P.G. 102, 279–400.
- VII. *Collationes Accurateque Demonstrationes de Episcopis et Metropolitibus* (изд. F. Fontani), *Novae Eruditorum Deliciae*, Florentiae, 1786, т. I; P.G. 104, 1220–32.
- VIII. Φωτιακά (Photian themes), (изд. Papadopulos–Kerameus, A.) St. Petersburg, 1897, (ионово издање 1966.).
4. F. Grivec–F. Tomšić, *Constantinus et Methodius Thessalonicenses. Fontes* (Radovi Staroslavenskog Instituta IV), Zagreb 1960 (са латинског превода).
 5. Καμίρη Ιωάννου, *Τά δογματικά καί συμβολικά μνημεία τῆς Ὀρθοδόξου κααολικῆς ἐκκλησίας τ. 1.* Ἀθήναι 1960.
 6. Mansi J.D. *Sacrorum Cociliorum nova et amplissima Collectio*, Florentiae et Venetiae 1759–1794.
 7. Никодим Милаш, ПРАВИЛА Православне Цркве с тумачењима, Нови Сад, књига I (1895), књига II (1896).
 8. Никодим Милаш, Зборник Правила светих Апостола, васионских и помјесних Сабора и светих Отаца, која су примљена православном црквом, Задар 1884.
 9. J.P. Migne, *Patrologia cursus completus, series Graeca*, t. 1–161, Paris 1857–1866.
 10. J.P. Migne, *Patrologia cursus completus, series Latina*, t. 1–221, Paris 1844–1864.
 11. Γ.Α. Ράλλη καί Μ. Ποτλή, *Εύνταγμα τῶν θείων καί ιεπων κανόνων τ. 1–6*, Ἀθήναι, 1852–1859.
 12. Ρωμανίδου Ιωάννου, *Κείμενα δογματικῆς καί συμβολικῆς θ εολογίας τῆς ὀρθοδόξου κααολικῆς Εκκλησίας*, Θεσσαλονίκη 1982.
 13. *Theognostus Monachus*
Libellus ad Nicolaum papam
J.P. Migne, 105, 855–862.
 14. *Vita S. Ignatii archiepiscopi Constantinopolitani*,
Mansi, XVI, cols, 209–92; (исто стр. 292–301 похвала
Игнатију од Михаила Сингела)
P.G. 105, cols. 487–574.
Живот Св. Игнатија је написао Nicetas – David Paplagonis.

ΛΙΤΕΡΑΤΟΥΡΑ

1. M.N. Adontz, *L'Age et l'Origine de l'Empereur Basile I*, in *Byzantion* (1933), vol. VIII; (1934), vol. IX.
2. Исти, *La portée historique de l'Orasion Funébre de Basile I*, *Byzantion* (1933), vol. VIII.
3. Ι. Αλεξίου, *Κύριλλος και Μεθόδιος, οί, ιεραπόστολοι*, Ἀθῆναι 1976.
4. Исти, *Ὁ Μέγας Φώτιος* Ἀθῆναι 1968.
5. Ι.Ε. Ἀναστασίου, *Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία, τ. α' (Α' ἕως ΙΑ' αἰών)*, Θεσσαλονίκη 1979, 535–585.
6. Д. Анастасијевић, *Фотије, Народна Енциклопедија С.Х.С. књ. ИВ, Загреб 1929, 748–750.*
7. Γ.Μ. Ἀραμπατζόγλου, *Φώτιος βιβλιοθήκη Κωνσταντινούπολη 1935, μέπος Α' 1933, μέπος Β' 1935.*
8. E. Arveler, *Politi~ka ideologija Vizantijskog carstva*, Beograd 1988, preveo Bo{ko Bojovi} (Hélène Ahrweiler, *L'ideologie politique de l'empire Byzantin*, Paris 1975).
9. Στ. Ἀρισταρχου, *Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρός ἡμῶν Φωτίου, Πατριάρχου Κων/πόλεως, Λόγοι και ομιλίες*, Κωνσταντινούπολις 1900–1901, τ. 1–2.
10. Χ.Δ. Βασιλοπούλου, *Ὁ Μέγας Φώτιος*, Ἀθῆναι 1987.
11. А. Јевтић, *Свети Равноапостоли Кирило и Методије, Богословље, свеска 1 и 2, Београд, 1977, 17–37.*
12. Исти, *Свети Нектарије Егински као историчар Цркве, Богословље, свеска 1 и 2, Београд, 1975, 71–122.*
13. Исти, *Васељенски сабори и живо предање цркве, Богословље, свеска 1 и 2, Београд, 1973, 43–78.*
14. Γενναδίου– μητρ. Ἠλυσυπόλεως. *Αἱ περὶ τοῦ Ἱεροῦ φωτίου κρίσεις, τῶν ἀρχαίων καὶ τῶν ἱστορικῶν τῆς ἐποχῆς μας, ἐν Ὁρθοδοξία 31 (Ἰσταμπούλ 1956), 37–68.*
15. Β. Γιούλτση, *Θεολογία καὶ διαπροσωπικαὶ σχέσεις κατὰ τοῦ Μεγαν Φωτίου*, Θεσσαλονίκη 1974.
16. M. Jugie, *Le Sxhisme byzantin. Apercu historique et doctrinal*, Paris 1941.
17. F. Dvornik, *The Photian Schism, history and legend*, Cambridge 1948.
18. Исти, *Le Second Schisme de Photios*, *Byzantion* (1933), vol. VIII.
19. Α. Δημητρακόπουλος, *Ἱστορία τοῦ ἀχίσματος τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς Ὁρθοδόξου Ἑλληνικῆς Λειψία 1867.*

20. Δοσιθέου, Ἱεροσολύμων, Τόμος χαρᾶς ἐν ᾧ ἐμπεριέχονται αἱ ἐπιστολαὶ φωτίου τοῦ ἁγιωτάτου Πατριάρχου Κιόλεως, ἡ ἀγία καὶ Οἰκουμένη ὁγδὴ Εὐνοδος, σημειώσεις εἰς ταύτην τὴν Εὐνοδον. Ἐν Ρῆμνικῷ 1705.
21. Т. Евстрадиадис, Цариградски патријарх Фотије и његово значење у историји деобе цркава, Богословски гласник VI (179–182; 258–266; 321–329; 423–428) и VII (38–42; 95–100; 170–176; 252–256), Сремски Карловци, 1904. и 1905. Превео Валеријан Прибичевић.
22. Ε.Δ. Θεοδώρου Ὁ Μέγας Φώτιος, ὡς φορεὺς τοῦ γνησίου ὀρθοδόξου πνεύματος Ἀθήναι 1971.
23. Θρησκευτικὴ καὶ ἠθικὴ ἐγκυκλοπαίδεια, τ. 12, Ἀθήναι 1968, 21–31.
24. Ι. ορ. Καλογήρου, Ἱστορία τῶν δογμάτων τ. 2, Θεσσαλονίκη 1984.
25. Ι. Ε. Καραγιαννόπουλος Ἱστορία Βυζαντινοῦ κράτους Θεσσαλονίκη 1987.
26. Исти, Тό Βυζαντινοῦ κράτος Β', ἱστορικὴ ἐξέλιξη (324–1453), Ἀθήναι 1950.
27. Ι. Καρμίρης Ὁ πατριάρχης Φώτιος καὶ ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει σύνοδος τοῦ 867, ἐν Ἐκκλησία 31 (1954), 226–229.
28. Исти, Δύο Βυζαντινοὶ Ἱεράρχαι καὶ τὸ σχίσμα τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, Ἀθήναι 1950.
29. Ἀγίου Νεκταρίου (Κεφαλαῖ), Μελέτη ἱστορικὴ, περὶ τῶν αἰτιῶν τοῦ σχίσματος τῆς διαίωνίσεως αὐτοῦ καὶ περὶ τοῦ δυνατοῦ ἢ τοῦ ἀδυνατοῦ τῆς ἐνώσεως τῶν δύο ἐκκλησιῶν Ἀνατολικῆς μετὰ τῆς Δυτικῆς ἐκκλησίας, Ἀθήναι 1907.
30. Г.И. Крѣмон, Ἱστορία τοῦ σχίσματος τῆς δύο ἐκκλησιῶν ἐκκλησιῆς καὶ ρωμαϊκῆς τ. 2, Ἀθήναι 1907.
31. Ηρ. Κωνσταντινίδου, Ὁ Πατριάρχης Φώτιος, πατὴρ τοῦ σχίσματος ἢ ἀπόστολος τῆς Ἀνώσεως, ἐν Ὁρθοδοξία 21, (1946), 24–27, 224–230, 308–315. (F. Dvornik, *The Patriarch Photius – Father of the Schism or Patron of Reunion*, Oxford, 1942).
32. Β. Λαούρδα, Ὁ Πατριάρχης Φώτιος καὶ ἡ ἐποχὴ του, ἐν Γρηγόριος ὁ Παλαμάς 38 (Θεσσαλονίκη 1955), 61–73, 152–160.
33. P. Lemerle, Ὁ πρῶτος Βυζαντινὸς οὐμανισμὸς, Ἀθήνα 1985, превела Μαρία Νυοταζοπούλου – Πελεκίδου. (Lemerle, Paul, *Le premier humanisme byzantin*, Paris 1971).

34. Ц. Мајендорф, Византијско богословље, Крагујевац 1985, (John Meyendorff, *Byzantine Theology, Historical Trends and Doctrinal Themes*, New York, 1974).
35. С. Mango, Βυζάντιο, ή αυτοκρατορία της νέας Ρώμης, Ἀθήνα 1990, прево Δ. Τσουγαράκης, (Cyril Mango, *Byzantium, the Empire of New Rome*, London 1980).
36. Η. Μαστρογιαννοπούλου, Βυζάντιον, ένας κόσμος πνεύματος και αγάπης, Ἀθήναι 1967.
37. Ν.Α. Ματσούκα Δογματική και συμβολική θεολογία Β, Θεσσαλονίκη 1984.
38. Ι. Μέγιεντορφ, Ἡ Βυζαντινή κληρονομιά στην ὀρθόδοξη ἐκκλησία, Ἀθήνα 1990, прево Δημήτρης Μόσχος.
39. Η. Милаш, Осми васељенски сабор, Хришћански живот, 3, 1925, 97–114.
40. Исти, Славенски апостоли Кирил и Методије и истина православља, Београд, 1985. (Задар 1881).
41. Ν.Δ. Μουτσοόλα, Ὁ Μέγας Φώτιος ὡς διδάσκαλος και πνευματικός ηγέτης, Ἀθήναι 1972.
42. Δ.Σ. Μπαλάνου Οἱ Βυζαντινοί ἐκκλησιαστικοί συγγραφείς Ἀθήναι 1951.
43. В.Н. Бенешевич, Древне – Славянская кормчая XVI титуловъ безъ толкованій, т. 2 (т. 1), Санктпетербургъ 1906.
44. Κ. Μπόνη, Ἡ φιλία γενυκῶς και κατά τόν Μέγαν Φώτιον, Ἀθήναι 1938.
45. Исти, Κρίσεις ἐπί τινῶν σημείων της πολιτικῆς τοῦ Φωτίου, Ἀθήναι 1959, ἐν Ε.Ε.Θ.Σ.Α. 1957-8, 341-357.
46. Ν. Μπουγάτσου, Ἐνας ἅγιος γράφει στό βασιλέα για τά καθήκοντά του, Ἀθήναι 1964.
47. Νέα παγκόσμιος ἐγκυκλοπαίδεια, τ. 28, Ἀθήναι 1961, 106.
48. G. Ostrogorsky, Ἱστορία τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, τ. 2, Ἀθήνα 1989. (Георгије Острогорски, Историја Византије, Београд, 1959).
49. Исти, О веровањима и схватањима Византинаца, Београд 1970.
50. Ι. Παναγιωτίδης, Ὁ Ἱερός Φώτιος και τό σχίσμα τῶν Ἐκκλησιῶν, ἐν Ὀρθοδοξίας 9 (1934), 66–68, 124–126, 171–174.
51. Σ.Γ. Παπαδόπουλος, Ὁ Μέγας Φώτιος, πατήρ και διδάσκαλος της Ἐκκλησίας, Ἀθήνα 1973.

52. Χρ. Παπαδόπουλος, Περί τῆς ἐπιστημονικῆς δράσεως τοῦ Μεγάλου Φωτίου, Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, Ἀθήναι 1912.
53. Κ. Παπαρρηγόπουλος, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, τ. 3-4, Ἀθήναι 1925.
54. Ј. Поповић, Опћа Црквена историја, књ. 1, Сремски Карловци 1912.
55. Ј.Сп. Поповић, Житија светих за фебруар, Београд, 1973.
56. Исти, Житија светих за мај, Београд, 1974.
57. Р. Поповић, Свети Фотије патријарх цариградски и његово доба, Теолошки погледи 4, Београд 1983, 191–211.
58. Σ. Ράνσιμαν, Βυζαντινός πολιτισμός, Ἀθήναι 1978. превод Δέσποινα Δετζώρτζυ. (Steven Ransiman, The Byzantine Civilization).
59. T. Talbot Rice, Ὁ δημόσιος καί ἰδιωτικός βίος τῆς Βυζαντινῶν, Ἀθήναι 1972. превео Φ.Κ. Βώρου. (Tamara Talbot Rice, Everyday life in Byzantium).
60. Runciman Steven, Ἡ Βυζαντινὴ Θεοκρατία, Ἀθήναι 1991. превео Ἰωσήφ Ροηλίδης. (Steven Runciman, The Byzantine Theocracy).
61. Β.Κ. Στεφανίδης, Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία, Ἀθήναι 1978.
62. Исти, Νέα ἐρμηνεία τοῦ ὀνόματος τῆς "πρωτοδευτέρας" συνόδου (861), ἐν Ἐκκλησία 24 (1947), 132-134.
63. Ι. Ταρνανίδης, Ἱστορία τῶν Ελαβικῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, Α. Ἱστορία τῆς Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας, Θεσσαλονίκη 1988.
64. Исти, Πτυχές τῆς Ελαβικῆς Ὀρθοδόξας, Θεσσαλονίκη 1991.
65. Β.Ν. Τατάκη, Ἡ Βυζαντινὴ φιλοσοφία, Ἀθήναι 1977. (Προτοτιπ, La philosophie Byzantine, Paris 1949).
66. Trevor Gervase Jalland, D.D., The church and the papacy, New York, 1944, 371–378.
67. Δ.Γ. Τσάμη, Ἐκκλησιαστικὴ γραμματολογία, Θεσσαλονίκη 1985.
68. Κ. Τσαντσάνογλου, Τὸ λεξικὸ τοῦ Φωτίου, χρονολόγιο, χειρόγραφη παράδοση, Θεσσαλονίκη 1967.
69. Βλ. Ι. Φειδᾶ, Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία, τ. 2, Ἀθήνα 1977.
70. Исти, Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία, τῆς Ρωσίας (988–1988), Ἀθήνα 1988.
71. G. Finlay, History of the Byzantine Empire (716–1057), London 1920.

72. Μ. Φώσκολος, Ἡ πορεία 20 αἰώνων τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ ἱστορία τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, Ἀθήνα 1987.
73. Hefele-Leclerc Q., Histoire des conciles, Paris 1907.
74. J. Hergenröther, Photius, Patriarch von Konstantinopel, sein Leben, seine Schriften und das Griechische Schisma, t. 1-3, Regensburg 1867/9.
75. Π. Ηρήστου, Οἱ Θεσσαλονικεῖς Ἅγιοι Κύριλλος καί Μεθόδιος διδάσκαλοι τῶν Σλάβων, Θεσσαλονίκη 1967.

ДОДАТАК БИБЛИОГРАФИЈЕ

1. Блажени Фотије, патријарх цариградски,
Источник,
Сарајево, 1897,
год. XI, бр. 4,
стр. 132–134; 5, стр. 171–172; 6, стр. 216–218;
7–8, стр. 266–269; 9, стр. 313–314.
2. Фотије патријарх цариградски,
Српски Сион 1891,
год. I, бр. 11,
стр. 163–167; 12, стр. 181–182.
3. Захарије, Фотије, патријарх цариградски,
Хришћански весник, 1891,
год. XIII, бр. 3,
стр. 58–60.
4. Др Душан Јакшић
Свети Фотије, патријарх цариградски, и његово учење
о личном својству Светог Духа,
Богословље 1926,
I, стр. 219–224.
5. Хиљадугодишњица цариградског патријарха Фотија,
Весник Српске Цркве 1891,
стр. 230.

ДАТУМИ И ДОГАЂАЈИ

- Око 810.год. – Рођен је Свети Фотије.
853. – Помесни сабор који је свргнуо сиракуског епископа Григорија Азвеста.
25.12.857. – Сабор архијереја изабрао и поставио за патријарха цариградског Светог Фотија.
859. – Игнатијански сабор свргава Фотија.
859. – Сабор у храму Светих Апостола који је скинуо и анатемисао Игнатија и ослободио од оптужбе Григорија Азвеста.
Август 859. – Игнатија шаљу у прогонство у Митилину.
860. – Фотије шаље посланице устоличења папи Николи I и Архијерејским престолима Истока.
18.06.860. – Руси под вођством кнеза из Кијева, Асколда и Дира са 12.000 војника нападају Цариград.
860. – Крштење Руса.
856–860. – Крштење Хазара.
861. – Прво-Други сабор у храму Светих Апостола.
862. – Изасланици моравског кнеза Растислава у Цариграду траже православне клирике.
862. – Бугарски владар Богорис потписује савезништво са Лудовиком Германиком у Аустрији.
863. – Сабор у Риму кога је сазвао римски папа Никола I.
863. – Оснивање Велике школе у Цариграду у Магнаври.
863–864. – Византијско - бугарски рат.
863–867. – Крштење Словена.
864–869. – Крштење Бугара.
865. – Фотије пише чувену посланицу владару Бугарске Борису – Михајлу.
Август 866. – Борис шаље изасланике на Запад, у Рим, тражећи независност Бугарске цркве.
866. – Свети Фотије шаље општу посланицу источним архијерејским престолима где осуђује противканонска дела Рима и његовог папе Николе I.
866. – Ствара се бугарско питање између Источне и Западне цркве.

- 867. – На молбу патријарха Фотија, сазива се Сабор у Цариграду.
- 23.09.867. – Василије убија цара Михајла III и одмах сутрадан себе проглашава царем.
- 867. – Општа Фотијева посланица против Рима.
- 13.11.867. – Умире папа Никола I.
- 23.11.867. – Враћа се Игнатије на цариградски престо и Фотије се уклања (867–877).
- 869. – Упокојио се свети Кирило апостол словенски.
- Јун 869. – Папа Адријан II одржао локални сабор у Риму.
- 869. и даље – Ратови између царева Француске, Немачке и осталих наследника Карла Великог.
- 869–870. – Лажни Осми васељенски сабор.
- 28.02.870. – Представници Бугарске цркве траже да Сабор из 869–870 одлучи о административној зависности Бугарске цркве од Рима или Цариграда.
- 870. – Уклањање и притварање Методија, словенског апостола од баварских епископа.
- 872. – Јован VIII изабран за римског папу.
- 873. или 875. – Прогнани патријарх Фотије враћа се из прогонства у Цариград.
- Око 878. – Помирење двају патријараха, Светог Фотија и Игнатија.
- 23.10.878. – Упокојио се патријарх Игнатије.
- 26.10.878. – Фотије се враћа на место цариградског патријарха (878–886).
- 878. – Папа Јован VIII сазива сабор у Риму, где је расправљено о питањима цариградског престола.
- 879–880. – Осми Васељенски сабор.
 Прво заседање, почетком новембра 879. године.
 Друго заседање, 17. новембра 879. године.
 Треће заседање, крајем новембра и почетком децембра 879. године.
 Четврто заседање, Бадњи дан 879. године.
 Пето заседање, 26. јануара 880. године.
 Шесто заседање, 3. марта 880. године.
 Седмо заседање, 13. марта 880. године.

- 883–884. – Фотије пише посланицу аквилејском митрополиту Јовану о Светом Духу.
- 885. – Упокојио се Свети Методије, апостол словенски.
- 29.08.886. – Умро цар Василије I Македонац.
- 29.09.886. – Други Фотијев пад са патријарашког престола Цариграда.
- 6. 02. 892. – Упокојио се Свети Фотије.
- 893–894. – Патријарх Антоније II Кавлеас сазвао је сабор у Цариграду.
- 899. – Потпуни мир са Римском црквом за време папе Јована IX и за време патријарховања Антонија II Кавлеаса.

CONCLUSION

On the election of Photius as the Patriarch of Constantinople in the 9th century, the breach between the Extremists and the Moderates was caused in the Church of Constantinople, which gave the Popish Church the opportunity to repeat its demands in the Bulgarian and the Illyric issue, trying at the same time to convey its heretical teachings to the Orthodox Bulgaria Patriarch Photius together with the entire Orthodox Eastern Church opposed that attempt. This problem which hindered both the Eastern and the Western Church in the 9th century subsided by Photius victory, against Ignatians (in the Eastern Church) on the one hand and against the demands of the Popish Church on the other. The Bulgarian Church returned to Constantinople and the Popish Primacy was put aside by the constitution of Quintarchy of Patriarchs, which acknowledged the Pope as equal among the Five Patriarchs of the Church.

The Schism between the two Churches which occurred during Pope Nicholas' time came to an end at the Ecumenical Synod (879-880), when peace returned to the Church. Recently it has been proven that the so-called "Second Photian Schism" never existed. Patriarch Photius truly made peace with Pope John VIII, and at the Synod of 879-880 was officially sanctioned. Photius has never been anathematized by the Popes ever since. In addition to, when he was ousted from the throne by Emperor Leo VI for political reasons, Pope Stephen V defended him and did not want to have relations with Photius successor Stephen I, Emperor Basil's younger brother, until Stephen sent Photius declaration to the Pope that he was leaving the patriarchal throne of his own free will. When Photius passed away, he was in brotherly relations with the Roman Catholic Church.

As far as the Photian Synod of 879-880 is concerned, we believe that it is entitled to be named Ecumenical, because this one as well as the rest of the Ecumenical Synods dealt with faith issues. It is obvious that this Synod solved, first of all, problems of faith in our Church reaching decisions of general ecumenical character for the entire Church, decisions which we acknowledge and extol today.

The figure of the great Patriarch Photius until nowadays has been abused on the part of the Western Church. Such abuse took place mainly in the Middle Ages and was used by the Western Church as a weapon against the Orthodox East. It was then that the theory concerning the "Second Photian Schism" was formulated in order for the West to unbind itself from the pacification at the Photian Synod.

Moreover, it was then that "historical" documents were made up, which supposedly would prove Photius quilt. In time learned people discovered new historical sources and facts, which shatter former thoughts concerning the figure of the Holy Patriarch. Gladly these new facts werw found by Roman Catholic experts, who now admit, according to these documents, Photius should be regarded as a great man of the Church, a unique humanist and a true Christian, willing to forgive his enemies and take the flag of peace in his hands. Therefore, we ought to rewhite from the very beginning the story of that Great Greek, apostle of Unity.

